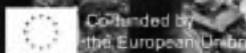

ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΝΙΚΟ;

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ
ΣΤΗ ΣΕΝΕΓΑΛΗ, ΤΗ ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ,
ΤΗΝ ΚΑΜΠΟΤΖΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΕΝΥΑ

Περίληψη των κυριότερων σημείων
ΕΚΘΕΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

**#CLIMATE
OF CHANGE**

AUTHORS – UNIVERSITY OF BOLOGNA

Elena Giacomelli, *Μεταδιδακτορική ερευνήτρια*

Elisa Iori, *Μεταδιδακτορική ερευνήτρια*

Susanna Villani, *Μεταδιδακτορική ερευνήτρια*

Sarah Walker, *Μεταδιδακτορική ερευνήτρια*

Pierluigi Musarò, *Καθηγητής*

Matteo Vittuari, *Επίκουρος Καθηγητής*

Marco Borraccetti, *Επίκουρος Καθηγητής*

Elisa Magnani, *Επίκουρος Καθηγητής*

WITH THE CONTRIBUTION AND COORDINATION OF WEWORLD

Margherita Romanelli, *Coordinator of EU programmes and International Policies & Advocacy*

Natalia Lupi, *#ClimateOfChange Consortium Coordinator*

David Wiersma, *#ClimateOfChange Project Manager*

Rachele Ponzellini, *Communication Specialist WeWorld*

Marika Giudici, *Project Manager WeWorld Kenya*

Amos Otiego, *Communication Officer WeWorld Kenya*

Steve Kioko, *Project Officer WeWorld Kenya*

Rachel Sintamei, *Project Officer WeWorld Kenya*

Lavinia Viglietti, *Project Manager WeWorld Cambodia*

Stefano Piziali, *Head of Advocacy Policy Partnership and EU & Italian Programmes*

Stefania Piccinelli, *Head of International Programmes*

Andrea Comollo, *Head of Communications*

Methodological Note:

Numbers and percentages showed in tables are the result of rounding. Decimals are displayed only in the text.

This publication was produced within the framework of the #ClimateOfChange project - End Climate Change, Start Climate of Change – funded by the European Union under the DEAR (Development Education and Awareness Raising) Programme. The project, led by WeWorld and involving 15 partners from 13 EU countries aims to inform, raise awareness and activate youth on climate change and human mobility.

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of the University of Bologna and WeWorld and do not necessarily reflect the views of the European Union.

Ποιος είναι ο κλιματικός μετανάστης; Και πώς μπορούμε να συζητήσουμε την περίπλοκη σχέση μεταξύ κλιματικής κρίσης και μετανάστευσης με έναν τρόπο παραγωγικό και επωφελή για αυτούς των οποίων η ζωή και τα μέσα βιοπορισμού κινδυνεύουν περισσότερο από την κλιματική κρίση; Αυτά είναι κάποια από τα ερωτήματα με τα οποία καταπιάνεται αυτή η έκθεση και τα οποία έχουν αποτελέσει το επίκεντρο πολλών συζητήσεων καθ' όλη τη διάρκεια του έργου #ClimateOfChange, για το οποίο δημιουργείται αυτή η έκθεση. Ερωτήματα τα οποία, δυστυχώς, όπως με όλα όσα σχετίζονται με τις συζητήσεις περί μετανάστευσης, είναι βαθύτατα πολιτικά στη φύση τους. Προσπαθώντας να τα απαντήσουμε, χρησιμοποιούμε εμπειρική έρευνα από **τέσσερις χώρες** που αποτέλεσαν αντικείμενο **περιπτωσιολογικής μελέτης: Καμπότζη, Γουατεμάλα, Κένυα και Σενεγάλη**. Η έρευνα διενεργήθηκε από τη διεπιστημονική ερευνητική ομάδα με έδρα το Πανεπιστήμιο της Μπολόνια, συνδυάζοντας οπτικές κοινωνιολογικές, ανθρωπο-γεωγραφικές, νομοθετικές και συναφείς με τη γεωργία και τα συστήματα παραγωγής τροφίμων, μαζί με τοπικές οργανώσεις-εταίρους όπου δεν είχαμε τη δυνατότητα να επισκεφθούμε τις χώρες της περιπτωσιολογικής μελέτης λόγω της πανδημίας COVID-19.

Οι άνθρωποι μετακινούνται σε συνάρτηση με τις αλλαγές στο περιβάλλον τους, πολλές φορές εποχιακά, εδώ και αιώνες. Μάλιστα, Ο Άτλας Περιβαλλοντικής Μετανάστευσης (Ionesco, Mokhnacheva and Gemenne, 2016), δίνει παραδείγματα που ανάγονται έως και 45.000 χρόνια πριν, όταν οι περιβαλλοντικές αλλαγές και οι φυσικές καταστροφές έπαιξαν ρόλο στο πώς κατανεμήθηκε ο πληθυσμός. Κι όμως, μόλις τα τελευταία 20 χρόνια περίπου άρχισε η διεθνής κοινότητα σιγά-σιγά να αναγνωρίζει τις ευρύτερες συνδέσεις και συνέπειες που έχει το μεταβαλλόμενο κλίμα και περιβάλλον στην κινητικότητα των ανθρώπων (Laczko and Aghazarm, 2009). Πιο πρόσφατα, έχουν κάνει την εμφάνισή τους αφηγήματα εντεινόμενης κινδυνολογίας για 'κλιματικούς μετανάστες' ως χωροκατακτητική απειλή, που μετακινούνται σε μεγάλους αριθμούς από το Νότιο προς το Βόρειο Ημισφαίριο. Και αυτό παρά το γεγονός ότι **η συντριπτική πλειονότητα των μετακινήσεων είναι εσωτερικές**, ή προς γειτονικές χώρες. Επίσης, κατανοείται όλο και περισσότερο ότι κάποιοι από τους πιο ευάλωτους στην κλιματική κρίση δεν έχουν, και δεν θα έχουν, τη δυνατότητα να μετακινηθούν, διότι η κινητικότητα εξαρτάται και από το κοινωνικό και οικονομικό κεφάλαιο. Και πάλι, αυτά τα πιο

σύνθετα μηνύματα χάνονται συχνά στις συζητήσεις των ΜΜΕ, και οι αριθμοί χρησιμοποιούνται -ενίοτε λανθασμένα- για να εντείνουν τα αφηγήματα φόβου (Boas et al., 2019· Durand-Delacre et al., 2021· Lietaer and Durand-Delacre, 2021). Όπως επισημαίνουν οι Baldwin και Bettini, η ίδια η κλιματική αλλαγή συχνά παρουσιάζεται ως 'μεταναστευτική κρίση εν τω γίνεσθαι' (2017, σελ. 1).

Υπάρχει σημαντική κριτική ανάλυση της σχέσης μεταξύ κλιματικής κρίσης και μετανάστευσης (Geddes et al., 2012· Baldwin, 2013· Bettini, 2013· Boas et al., 2019· Durand-Delacre et al., 2021) και οι μελετητές έχουν δείξει ότι 'δεν είναι εμπειρικά δυνατόν να κατηγοριοποιηθούν οι κλιματικοί μετανάστες ως διακριτή κατηγορία από τους μετανάστες που μεταναστεύουν για άλλους λόγους' (Boas et al. 2019, σελ. 902). Δεν υπάρχει άμεση σχέση, και για πολλούς η μετανάστευση μπορεί να είναι μια συνεχής διαδικασία και όχι μια εφάπαξ απόφαση και ενέργεια, και οι παράγοντες που επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη μετανάστευση είναι σύνθετοι και πολυάριθμοι (Kelman, 2020). Μέχρι στιγμής, δεν υπάρχουν επαρκείς εμπειρικές μελέτες και στιβαρά μοντέλα για τη διαπίστωση μιας σειράς αδιαμφισβήτητων αιτιακών σχέσεων μεταξύ κλιματικής αλλαγής και μετανάστευσης (Boas et al., 2019· Renou and Diallo, 2019· Durand-Delacre et al., 2021).

Ωστόσο, είναι σαφές ότι οι επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης επιδεινώνονται και καθιστούν όλο και πιο έωλη τη ζωή και τα μέσα διαβίωσης πολλών ανθρώπων. Στην πιο πρόσφατη έκθεσή της, η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Αλλαγή του Κλίματος (IPCC) (2021) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα αλλάζει το κλίμα με πρωτοφανείς και ενίοτε μη αναστρέψιμους τρόπους. Η έκθεση, την οποία ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών António Guterres χαρακτήρισε ως «κόκκινο συναγερμό για την ανθρωπότητα», προειδοποιεί για ολόένα και πιο ακραία φαινόμενα καύσωνα, ξηρασίας και πλημμύρας, και για την υπέρβαση ενός βασικού ορίου θερμοκρασίας μέσα σε μια σχεδόν δεκαετία. Ωστόσο, μπορεί η κλιματική κρίση να είναι μία σε ολόκληρο τον κόσμο, αλλά οι επιπτώσεις δεν γίνονται αισθητές με τον ίδιο τρόπο.

Το Κέντρο Έρευνας για την Επιδημιολογία των Καταστροφών (CRED) διαπίστωσε ότι οι άνθρωποι στις φτωχότερες χώρες είναι κατά μέσο όρο έξι φορές πιθανότερο να τραυματιστούν, να χάσουν

το σπίτι τους, να εκτοπιστούν ή να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους ή και να χρειαστούν επείγουσα βοήθεια σε σύγκριση με τους ανθρώπους σε πλούσια κράτη (2018). Επομένως, το ανθρώπινο κόστος της αλλαγής του κλίματος βαρύνει συντριπτικά τις χώρες χαμηλού και χαμηλότερου μεσαίου εισοδήματος: η ευαλωτότητα στον κίνδυνο και οι βαθμοί ταλαιπωρίας καθορίζονται από τα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και όχι από το κλίμα αυτό καθ' εαυτό (CRED, 2018). Υπάρχει βαθιά ανισότητα στις επιπτώσεις των φυσικών καταστροφών. Για παράδειγμα, οι ερευνητές έχουν καταδείξει ότι ο Τυφώνας Κατρίνα και οι επακόλουθες μετακινήσεις πληθυσμών στις ΗΠΑ είχαν να κάνουν πολύ περισσότερο με κοινωνικές και πολιτικές αιτίες, συμπεριλαμβανομένων των φυλετικών ανισοτήτων, παρά με φυσικές αιτίες με τη στενή έννοια.

Η κινητικότητα επίσης βιώνεται με πολύ διαφορετικούς τρόπους σε όλο τον κόσμο. Όπως επεσήμαναν οι Hirst και Thompson το 1999, τα κράτη εξακολουθούν να ελέγχουν τα σύνορά τους και την κυκλοφορία των ανθρώπων σε αυτά, και έτσι, παρά τη ρητορική της παγκοσμιοποίησης, «το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε κλειστούς κόσμους, παγιδευμένο από το λαχείο της γέννησης». Έτσι, η ελευθερία της μετακίνησης έχει καταστεί ένας παράγοντας στρωματοποίησης του σημερινού κόσμου (Bauman 1998· Mezzadra and Neilson, 2013) και οι ομάδες των οποίων η αυθόρμητη κινητικότητα θεωρείται ύποπτη ενδέχεται να υποστούν αναγκαστική ακινησία (Musarò, 2019). Ο δείκτης διαβατηρίων¹ είναι ενδεικτικός των τεράστιων ανισοτήτων που παρατηρούνται σε όλο τον κόσμο ως προς την κινητικότητα, και η κατάταξή τους βασίζεται στον αριθμό των προορισμών στους οποίους μπορούν να έχουν πρόσβαση οι κάτοχοί τους. Και οι τέσσερις χώρες της περιπτωσιολογική μελέτης κατατάσσονται πολύ χαμηλά σε αυτόν τον δείκτη. Έτσι, για παράδειγμα, ενώ ένας νέος από την Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να ταξιδεύει σε όλο τον κόσμο με σχετική ευκολία για να εργαστεί ή να σπουδάσει, για να βελτιώσει τις προοπτικές απασχόλησής του ή τις εμπειρίες της ζωής του, οι νέοι σε αυτές τις περιοχές δεν μπορούν.

Για να αφαιρέσουμε τη 'φυσική διάσταση' της κλιματικής κρίσης, η οποία συχνά παρουσιάζεται ως φυσικές καταστροφές καθιστώντας αόρατες τόσο τις κοινωνικοπολιτικές ευθύνες όσο και τις παγκόσμιες ανισότητες που βρίσκονται στην καρδιά

της κρίσης, η έρευνά μας βασίζεται στην έννοια της 'δικαιοσύνης κινητικότητας' του κοινωνιολόγου Mimi Sheller (2018). Ο όρος αυτός επεκτείνει την έννοια της κλιματικής δικαιοσύνης, διευρύνοντας την κατανόησή μας ώστε να συμπεριλάβει την κλιματική αλλαγή, τη μη-βιώσιμη αστικοποίηση και τα μη-βιώσιμα συννοσηματικά συστήματα ως συνδυαστική κρίση. Η έννοια αυτή αντικατοπτρίζει τις αλληλένδετες συνιστώσες που προκύπτουν από το εγχείρημα: το δικαίωμα στην κινητικότητα, το δικαίωμα διαβίωσης σε ένα υγιές περιβάλλον, και την άνιση πρόσβαση σε αυτά τα δικαιώματα ανά τον κόσμο. Η προσέγγιση αυτή αναγνωρίζει τον αντίκτυπο της αποικιοκρατίας τόσο στις δυνατότητες μετακίνησης όσο και στους τόπους, και ότι η προσαρμοστική ικανότητα είναι εξαιρετικά άνιση, αφού επηρεάζεται από ζητήματα διατομεακού χαρακτήρα, όπως η θέση κάποιου σε σχέση με το κεφάλαιο, το φύλο, την εθνότητα, την τάξη, τη φυλή (Boas et al., 2019). Πράγματι, οι **διατομεακοί παράγοντες**² διαδραματίζουν καίριο ρόλο στον αντίκτυπο της κλιματικής κρίσης: 'Οι ευάλωτες κοινότητες δεν είναι ομοιογενείς· αντίθετα, διαχωρίζονται διατομεακά (ανά τάξη, φυλή, εντοπιότητα, καθεστώς μετανάστη κτλ.)' (Sultana, 2021, σελ. 3). Η ενασχόληση με τη διατομεακότητα αναδεικνύει τα συνυφασμένα συστήματα καταπίεσης και εκμετάλλευσης που ενισχύουν τις ευαλωτότητες.

Η παρούσα έκθεση θα αναλύσει ορισμένες από τις πραγματικότητες που κρύβονται πίσω από τους κινδυνολογικούς τίτλους για τους λεγόμενους 'κλιματικούς μετανάστες' εστιάζοντας στις **τέσσερις χώρες της περιπτωσιολογικής μελέτης**. Η έκθεση βασίζεται στις αντιλήψεις και τις πραγματικότητες που βιώνουν οι ευάλωτοι στο κλίμα άνθρωποι στις τέσσερις χώρες της περιπτωσιολογικής μελέτης, με στόχο να φέρει στο επίκεντρο τις δικές τους απόψεις. Σε αυτές τις χώρες, για τους ανθρώπους στους οποίους επικεντρώνεται η παρούσα έκθεση, η κλιματική κρίση δεν αποτελεί μελλοντική απειλή, όπως για πολλές χώρες της Ευρώπης (αν και ακόμη και εδώ σημειώνονται ολοένα και περισσότερες πυρκαγιές, ξηρασίες και διάβρωση των ακτών). Για τους ανθρώπους στην παρούσα έκθεση, η κλιματική κρίση είναι πραγματικότητα εδώ και τώρα και απαιτεί προσοχή και πολιτικές απαντήσεις τώρα αμέσως. Πολιτικές απαντήσεις, όμως, οι οποίες να είναι διαφοροποιημένες και ισορροπημένες και να μην καταλήγουν σε αφηγήματα κρίσης έκτακτης ανάγκης με κίνδυνο να παρουσιάζονται ως απειλή οι άνθρωποι που αναγκάζονται να μετακινηθούν.

1. <https://www.passportindex.org/>

2. Η έννοια της διατομεακότητας περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους «τέμνονται» τα συστήματα ανισότητας με βάση το φύλο, τη φυλή, την εθνότητα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου, την αναπηρία, την τάξη και άλλες μορφές διακρίσεων, για να δημιουργήσουν μοναδικές δυναμικές και επιδράσεις (CIJ – Κέντρο Διατομεακής Δικαιοσύνης).

ΣΕΝΕΓΑΛΗ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 1

A conspicuous amount of rubbish littering a Saint-Louis beach ©ElenaGiacomelli

ΣΕΝΕΓΑΛΗ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 1

Η Σενεγάλη είναι εξαιρετικά εύθραυστη από περιβαλλοντική άποψη και αντιμετωπίζει ταυτόχρονα άνοδο της στάθμης της θάλασσας, διάβρωση των ακτών, αλάτωση του εδάφους, θαλάσσιες καταγίδες και εξάντληση των αποθεμάτων αλιευμάτων και της βιοποικιλότητας. Η χώρα έχει μεγάλο βαθμό οικονομικών δραστηριοτήτων που είναι ευαίσθητες στο κλίμα, όπως η γεωργία και η αλιεία. Αυτό οφείλεται στην υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα και στη συγκέντρωση σχεδόν όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων στις παράκτιες περιοχές. Περίπου το 65% του πληθυσμού ζει σε παράκτιες περιοχές, συγκεντρωμένο κυρίως γύρω από το Ντακάρ και άλλες αστικές περιοχές. Η Σενεγάλη κατατάσσεται στην όγδοη θέση παγκοσμίως μεταξύ των χωρών που κινδυνεύουν περισσότερο από άνοδο της στάθμης της θάλασσας. Μολονότι το μεγαλύτερο μέρος της χώρας έχει τροπικό κλίμα, οι βόρειες περιοχές της Σενεγάλης (που βρίσκονται στο Σαχέλ) είναι άνυδρες.

Οι περιοχές της περιπτώσιολογικής μελέτης (Ντακάρ και Σαν Λουί) επελέγησαν εσκεμμένα προκειμένου να

αποτυπωθούν μερικές από τις πολυπλοκότητες των μετακινήσεων και η αλληλεπίδραση της κλιματικής κρίσης με τα ιστορικά μοτίβα κινητικότητας. Οι αγροτικοί μετανάστες από τις εσωτερικές περιοχές της Σενεγάλης μεταναστεύουν σε αυτές τις αστικές παράκτιες περιοχές για να εργαστούν, συχνά στον αλιευτικό κλάδο, ώστε να χρηματοδοτήσουν τις γεωργικές τους δραστηριότητες. Όντας εποχιακά, αυτά τα ιστορικά μοτίβα κινητικότητας αλλάζουν λόγω των συνδυασμένων επιπτώσεων της κλιματικής κρίσης και των κοινωνικοοικονομικών διαρθρωτικών παραγόντων που καταστρέφουν τα γεωργικά μέσα βιοπορισμού. Ταυτόχρονα, οι ίδιες οι τοπικές αλιευτικές επιχειρήσεις επηρεάζονται από την αστικοποίηση και την εγκατάλειψη της υπαίθρου, καθώς και από την κλιματική κρίση.

Έτσι, αυτές οι αλιευτικές κοινότητες αποτελούν ταυτόχρονα σημεία άφιξης και διέλευσης μεταναστών από εσωτερικές αγροτικές περιοχές, καθώς και από κάποιες γειτονικές χώρες, αλλά και σημεία αναχώρησης για κάποιους που αναζητούν μια καλύτερη ζωή στην Ευρώπη.

A dwelling in Khara Yalla, emergency camp for people displaced due to coastal erosion ©ElenaGiacomelli

Ameth Sène Diagne visiting again his former village flooded by the sea in Langu de Barbarie (Saint-Louis) ©ElenaGiacomelli

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα διενεργήθηκε από τη διεπιστημονική ερευνητική ομάδα συνδυάζοντας οπτικές κοινωνιολογικές, ανθρωπο-γεωγραφικές, νομοθετικές και συναφείς με τη γεωργία και τα συστήματα παραγωγής τροφίμων. Πραγματοποιήθηκε πλήρης ανάλυση σε επίπεδο γραφείου πριν από την επιτόπια εργασία, καθώς και εξ αποστάσεως συνεντεύξεις με βασικούς εμπλεκόμενους. Η επιτόπια εργασία διεξήχθη από την ερευνητική ομάδα UNIBO στο Ντακάρ και το Σαν Λουί, η οποία συνεργάστηκε με δύο βοηθούς από τη Σενεγάλη, τον Μάιο του 2021.

Υιοθετήθηκαν ποιοτικές μέθοδοι:

- **Ένα μηνιαίο ημερολόγιο κλίματος** (Giacomelli and Walker, 2021): 30 συμμετέχοντες (15 από αγροτικές περιοχές - Σαν Λουί, 15 από αστικές περιοχές - Ντακάρ)
- **Ομάδες εστίασης**: 4 ομάδες (5-10 άτομα η καθεμία, διαφορετικών φύλων και ηλικιών): 2 στο Ντακάρ, 2 στο Σαν Λουί
- **Διεξοδικές συνεντεύξεις**: 35

Ένα μηνιαίο ημερολόγιο κλίματος
30 συμμετέχοντες

4 ομάδες εστίασης
5-10 άτομα η καθεμία

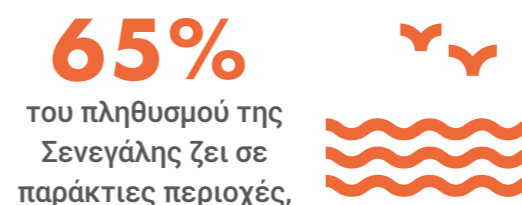
35 διεξοδικές συνεντεύξεις

2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- Διασύνδεση κοινωνικών, οικονομικών και γεωπολιτικών παραγόντων: κλιματική αλλαγή, μετανάστευση, υποβάθμιση του περιβάλλοντος, αστικοποίηση, κλπ.
- Η κλιματική αλλαγή επιδεινώνει τις προϋπάρχουσες συνθήκες·
- Η κλιματική αλλαγή ως ηγεμονικός και εργαλειακός λόγος: κίνδυνος νομιμοποίησης της υφιστάμενης κατάστασης, μεταβίβασης πολιτικών ευθυνών και αποπολιτικοποίησης ζητημάτων κινητικότητας = η Κλιματική Αλλαγή ως σύμπτωμα και όχι ως αιτία·
- Αυτοί που έχουν το λιγότερο κοινωνικό/οικονομικό κεφάλαιο είναι οι πιο ευάλωτοι στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής·
- Μείζονες παράγοντες κινδύνου: κλιματική αλλαγή· πολιτική παρέμβαση· ξένες αλιευτικές συμφωνίες (κυρίως ΕΕ)- αρπαγή θαλασσών·
- Γρήγορη και απρογραμματίστη αστικοποίηση, προκαλούμενη από την αυξανόμενη μαζική εγκατάλειψη της υπαίθρου·
- Έλλειψη διαχείρισης αποβλήτων (+ απόβλητα της ΕΕ που απορρίπτονται στη Σενεγάλη)·
- Άλλαξαν τα μοτίβα κινητικότητας λόγω της κλιματικής κρίσης (μεγάλες εσωτερικές μετακινήσεις από τις αγροτικές στις παράκτιες περιοχές όπως το Σαν Λουί και το Ντακάρ, και κάποιες στη συνέχεια προς τις Κανάριες Νήσους της Ισπανίας).
- Επιθυμία για δικαιοσύνη όσον αφορά την κινητικότητα – αναχώρηση και επιστροφή. Περιορίζεται από το ισχύον καθεστώς των συνόρων.

2.1. ΕΧΘΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η Σενεγάλη έχει μεγάλο βαθμό οικονομικών δραστηριοτήτων που είναι ευαίσθητες στο κλίμα, όπως η γεωργία και η αλιεία. Η ευαισθησία στο κλίμα επιδεινώνεται από το γεγονός ότι πάνω από το 65% του πληθυσμού της Σενεγάλης ζει σε παράκτιες περιοχές, συγκεντρωμένο κυρίως γύρω από το Ντακάρ και άλλες αστικές περιοχές (Ndour et al., 2018).

Οι παράκτιες περιοχές της Σενεγάλης είναι εξαιρετικά εύθραυστες από περιβαλλοντική άποψη και αντιμετωπίζουν άνοδο της στάθμης της θάλασσας, διάβρωση των ακτών, αλάτωση του εδάφους, ρύπανση, θαλάσσιες καταγίδες και εξάντληση των αλιευτικών αποθεμάτων και της βιοποικιλότητας (Amara et al. 2019). Η Σενεγάλη κατατάσσεται στην όγδοη θέση παγκοσμίως μεταξύ των χωρών που κινδυνεύουν περισσότερο από άνοδο της στάθμης της θάλασσας (Amara et al. 2019). Στη Σενεγάλη, η αστική επέκταση βασίζεται εν μέρει και σε ένα καπιταλιστικό εξορμητικό σύστημα που έχει τις ρίζες του σε αποικιακές ιστορίες εκμετάλλευσης (Bernards, 2019, 2020).

Η διάβρωση των ακτών στη Σενεγάλη καθορίζεται τόσο από φυσικές διεργασίες (βουβά κύματα, μετεωρολογικά φαινόμενα και άνοδος της στάθμης της θάλασσας), όσο και από ανθρώπινες ενέργειες, ιδίως τις άνευ σχεδίου μετακινήσεις αγροτικών πληθυσμών και την ταχεία αστικοποίηση, μεγάλο μέρος των οποίων προκλήθηκε από την ξηρασία που έπληξε την ενδοχώρα της Σενεγάλης κατά τη δεκαετία του 1970 (Gueye, Fall, and Tall, 2015),

καθώς και από την παράνομη εξόρυξη άμμου για κατασκευές (Ndour et al., 2018). Η ξηρασία προκάλεσε επίσης την απώλεια πολλών δέντρων που παρείχαν προστασία κατά μήκος της ακτής. Οι άνθρωποι που ζουν στις παράκτιες περιοχές της Σενεγάλης, όπως εκείνοι με τους οποίους διενεργήθηκαν συνεντεύξεις για την παρούσα έκθεση, ζουν σε εδάφη που εξαφανίζονται μπροστά στα ίδια τους τα μάτια. Οι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις ανέφεραν πώς οι επιπτώσεις της διάβρωσης των ακτών και της ανόδου της στάθμης της θάλασσας καταστρέφουν όχι μόνο το φυσικό τοπίο, αλλά και τα μέσα διαβίωσης και τις αναμνήσεις.

Το Σαν Λουί είναι ιδιαίτερα ευάλωτο στην κλιματική κρίση και λόγω της γεωγραφίας του. Το ιστορικό κέντρο της πόλης βρίσκεται σε ένα νησί μέσα στον ποταμό της Σενεγάλης, στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού Ωκεανού. Μια χερσόνησος γνωστή ως La Langue Barbarie, μια στενή λωρίδα άμμου μήκους περίπου 30 χιλιομέτρων, το προστατεύει από τον Ατλαντικό. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας και δύο ισχυρές καταιγίδες το 2017 και το 2018, οι οποίες κατέστρεψαν σπίτια, άφησαν άστεγους περισσότερους από 3.200 ανθρώπους στο Σαν Λουί. Υπάρχουν όμως και ανθρώπινες παρεμβάσεις που έχουν επιδεινώσει την κατάσταση του περιβάλλοντος. Ως γρήγορη λύση για την προστασία του Σαν Λουί από τον κίνδυνο πλημμύρας όταν το ποτάμι ανέβαινε ταχύτατα το 2003, η τοπική κυβέρνηση έσκαψε ένα όρυγμα, ή κανάλι, πλάτους τεσσάρων μέτρων, το οποίο περνούσε μέσα από την La Langue Barbarie. Αυτό είχε δραματικές συνέπειες, κυρίως επειδή λειτούργησε ως νέα εκβολή ποταμού που γρήγορα διευρύνθηκε σημαντικά (Anthony, 2015).

Ο Ameth Sène Diagne, πρώην αρχηγός του Doup Baba Dieye, ενός χωριού που βυθίστηκε κάτω από τη θάλασσα ως αποτέλεσμα του ορύγματος, αναφέρει πώς:

“ Δεν υπάρχει πια ούτε ένα σπίτι! Μόνο ένα κτίριο παραμένει όρθιο και μόνο με πιρόγα μπορείς να πας ως εκεί.”

Ameth Sène Diagne

Mamadou Khary Seck and his family staying in Khyar Yalla after the destruction of their house along the coast ©ElenaGiacomelli

Υποστηρίζει ότι δεν δόθηκε σημασία στις γνώσεις του αυτόχθονος πληθυσμού, με αποτέλεσμα να επιβληθούν έξωθεν τεχνοκρατικές γνώσεις – το όρυγμα – και να χαθούν πολλές ζωές.

Οι πλημμύρες είναι ένας από τους σοβαρότερους κινδύνους στη Σενεγάλη. Το Ντακάρ είναι ιδιαίτερα ευάλωτο στις πλημμύρες, κυρίως λόγω της υψηλής αστικής πυκνότητας και της έλλειψης σχεδιασμού (Gueye, Fall, and Tall, 2015). Οι πλημμύρες ήταν κοινό θέμα συζήτησης στα ημερολόγια κλίματος

2.2. ΑΠΟΒΛΗΤΑ

Η διαχείριση των αποβλήτων είναι τόσο ζήτημα συμπεριφοράς όσο και διαρθρωτικό. Τα περισσότερα απόβλητα είναι οικιακά απορρίμματα και οι άνθρωποι δεν έχουν υποδομές απορριμμάτων, αλλά η διαχείριση απαιτεί και προσέγγιση από την κορυφή προς τη βάση (Hutson, 2021). Απορρίμματα, κυρίως πλαστικά, αλλά και ρούχα, είναι σκόρπια παντού, εκτός από τις τουριστικές παραλίες, οι οποίες με έναν μαγικό τρόπο καθαρίζονται από αυτά τα σκουπίδια. Αυτό προξενεί θέματα υγείας και υγιεινής, αλλά είναι και προβληματικό για τη θαλάσσια βιοποικιλότητα. Πράγματι, στις αστικές περιοχές, όλο και περισσότερα σκουπίδια είναι ορατά, το οποίο επηρεάζει τόσο τη διαδικασία απόρριψης και καθαρισμού του νερού όσο και την απορροή των ομβρίων υδάτων (Armando, LVIA, εξ αποστάσεως συνέντευξη). Έχει επίσης προβληματικές επιπτώσεις στη θαλάσσια ζωή.

Τα απορρίμματα είχαν έντονη παρουσία στα ημερολόγια κλίματος από το Ντακάρ, όπου πολλοί συμμετέχοντες επέλεξαν να μοιραστούν φωτογραφίες των **σκουπιδιών που υποβαθμίζουν το τοπικό τους περιβάλλον**. Μοιράστηκαν επίσης φωτογραφίες από τις πολυάριθμες δραστηριότητες 'καθαρισμού' και ευαισθητοποίησης στην προσπάθειά τους να αναχαιτίσουν τη ροή των σκουπιδιών που λερώνουν τις παραλίες και τους δρόμους τους. Αποκάλυψαν την αλλαγή στην πάροδο του χρόνου για παραλίες όπως η Hann Bay που 'κάποτε ήταν η δεύτερη ωραιότερη παραλία στον κόσμο' (Fakalè, Hann Bay, Ντακάρ), η οποία έχει γίνει πλέον μέρος ακατάλληλο για κολύμβηση λόγω της ρύπανσης των υδάτων. Η Hann Bay είναι πλέον από τις πιο μολυσμένες παραλίες στη Δυτική Αφρική και είναι η πρώτη βιομηχανική ζώνη στη Δυτική Αφρική, η οποία φιλοξενεί περίπου το 70 - 80% των βιομηχανιών της Σενεγάλης (Lewis, 2016).

από το Ντακάρ και το Σαν Λουί, με πολλές φωτογραφίες που απεικονίζουν πλημμύρες. Ένας συνδυασμός εξαιρετικά έντονων βροχοπτώσεων που προκλήθηκαν από την **κλιματική κρίση**, αλλά και ανεπαρκών συστημάτων αποστράγγισης και αποχέτευσης σε μια πόλη **γρήγορης και απρογραμμάτιστης αστικοποίησης**.

Οι εικόνες αποκαλύπτουν τις ευρύτερες επιπτώσεις και αιτίες της κλιματικής κρίσης και τις διασυνδέσεις μεταξύ αστικοποίησης και ευαλωτότητας στο κλίμα.

Μεγάλες πόλεις όπως το Ντακάρ δεν διαθέτουν επαγγελματικούς χώρους υγειονομικής ταφής και σχεδόν το 70% των στερεών αποβλήτων εναποτίθενται σε χώρους ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων.

70% **ΤΩΝ ΣΤΕΡΕΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ**
εναποτίθενται σε χώρους
ανεξέλεγκτης διάθεσης
απορριμμάτων.

Ένας από τους μεγαλύτερους χώρους υγειονομικής ταφής στην Αφρική, το **Mbeussbeuss** βρίσκεται στη Σενεγάλη. Το Mbeussbeuss είναι μια χωματερή που έχει κατασκευαστεί πάνω σε βουνά από σκουπίδια. Έντονη είναι η παρουσία των πλαστικών, αλλά και ρούχων: κατάλοιπα της βιομηχανίας γρήγορης μόδας και οι επιζήμιες επιπτώσεις της στο περιβάλλον. Σύμφωνα με έκθεση του Ellen MacArthur Foundation (2017), πάνω από το ήμισυ της παραγόμενης γρήγορης μόδας καταλήγει στα σκουπίδια σε λιγότερο από έναν χρόνο. Αν και γίνονται προσπάθειες ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης των ρούχων στο Βόρειο Ημισφαίριο, μεγάλο μέρος των ρούχων που συλλέγονται εξάγεται στη συνέχεια σε χώρες χωρίς δική τους υποδομή συλλογής, όπως η Σενεγάλη, και τελικά τα περισσότερα από αυτά τα ρούχα καταλήγουν σε χωματερές (ό.π.), όπως η Mbeussbeuss. Μάλιστα, πολλά κράτη μέλη της ΕΕ συνεχίζουν να στέλνουν τα απόβλητά τους στους λαούς και τις περιοχές που έχουν πληγεί περισσότερο, μεταξύ των οποίων χώρες όπως η Σενεγάλη, οι οποίες δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν τα δικά τους απόβλητα (Hutson, 2021).

2.3. ΑΛΙΕΙΑ

Στη Σενεγάλη, ο κλάδος της αλιείας αποτελεί τη μεγαλύτερη πηγή απασχόλησης στις παράκτιες περιοχές, όπως το Ντακάρ και το Σεν Λουί. **Η αλιεία** εκτιμάται ότι απασχολεί, άμεσα ή έμμεσα, 600.000 άτομα στη Σενεγάλη, που αντιπροσωπεύουν το 15% του ενεργού πληθυσμού³, συμπεριλαμβανομένων των χιλιάδων θέσεων εργασίας σε εργοστάσια μεταποίησης αλιευμάτων στα οποία το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού είναι γυναίκες (Daniels et al., 2016), και σε άλλες δραστηριότητες όπως το εμπόριο που συνδέεται με την αλιεία.

15% **600.000 ΑΤΟΜΑ**
απασχολούνται
στην αλιεία

Το **αλιευτικό οικοσύστημα** καταστρέφεται από την κλιματική κρίση, καθώς τα μεταβαλλόμενα

ρεύματα προκαλούν μετανάστευση των ψαριών, αλλά και από τη διάβρωση των ακτών, τη ρύπανση και την αρπαγή των θαλασσών, καθώς τα μεγάλα βιομηχανικά σκάφη πιάνουν τα πιο ακριβά ψάρια βάσει των συμφωνιών που έχει συνάψει η Σενεγάλη με χώρες του Βόρειου Ημισφαιρίου, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Kaczynski and Fluharty, 2002· Allison et al., 2009· Daniels et al., 2016· Okafor-Yarwood and Belhabib, 2020).

Τα μεγαλύτερα σκάφη στα οποία αναφέρεται είναι βιομηχανικά σκάφη από το Βόρειο Ημισφαίριο, συμπεριλαμβανομένων των κρατών μελών της ΕΕ. Η υπεραλίευση από μεγάλες βιομηχανικές μηχανότρατες συμβάλλει στην κατάρρευση της παραδοσιακής αλιείας μικρής κλίμακας. Η παράνομη, λαθραία και άναρχη αλιεία αποτελεί επίσης σημαντικό μέρος του προβλήματος στη Σενεγάλη (Daniels et al., 2016).

“**Όπως μπορείτε να δείτε, η παραλία είναι γεμάτη σκουπίδια, τα οποία διώχνουν τα ψάρια επειδή δεν μπορούν να αναπνεύσουν. Εάν τα ψάρια δεν μπορούν να ζήσουν σε κατάλληλο περιβάλλον, στη σωστή θερμοκρασία, θα πάνε αλλού. Και μετά οι ψαράδες πρέπει να προσπαθήσουν περισσότερο για να πιάσουν τα ψάρια που μετακινούνται σε μέρη όπου δραστηριοποιούνται τα μεγάλα σκάφη. Αυτό είναι το πρόβλημα.**”

Abdoulaye Diouf, Thiaroye sul mer, Ντακάρ

3. <https://spcsrp.org/en/senegal>

2.4 ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η κινητικότητα αποτελεί εδώ και καιρό βασικό στοιχείο των στρατηγικών επιβίωσης στη Σενεγάλη, ένα ιστορικό μέσο για τη διαφοροποίηση των εσόδων και την προσαρμογή σε ένα περιβάλλον με λιγοστούς πόρους. Τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, έχει αυξηθεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος λόγω φυσικών και ανθρώπινων παρεμβάσεων, επιδεινώνοντας την ευαλωτότητα των τοπικών νοικοκυριών. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, παρατηρείται **εγκατάλειψη της υπαίθρου** προς τα αστικά κέντρα της Σενεγάλης, και ιδίως το Ντακάρ. Ωστόσο, δεν υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ των περιόδων ξηρασίας και του ρυθμού των αναχωρήσεων· αντιθέτως, η σχέση μεταξύ κλιματικής μεταβλητότητας και μετανάστευσης στις πόλεις είναι πολύπλοκη και είναι σημαντικό να ενσωματωθούν άλλοι **παράγοντες ευαλωτότητας** (π.χ. απελευθέρωση των γεωργικών και εμπορικών πολιτικών, έλλειψη τραπεζικών πιστώσεων, απώλειες μετά τη συγκομιδή και περιορισμένη διαφοροποίηση πόρων) (Gueye, Fall, and Tall, 2015). Αυτό αντικατοπτρίζει άλλα πορίσματα (π.χ. Geddes et al., 2012) ότι, λόγω του μεγάλου ρόλου που διαδραματίζουν τα οικονομικά κίνητρα, η μετανάστευση μπορεί να είναι προς τον περιβαλλοντικό κίνδυνο σε πόλεις όπως το Ντακάρ.

Επιπλέον, ο παρακμάζων κλάδος της αλιείας οδηγεί κάποιους φαραδες να αισθανθούν ότι δεν έχουν **άλλη επιλογή** από το να προσπαθήσουν να μεταναστεύσουν με παράνομα μέσα και έτσι να διασχίσουν τον Ατλαντικό Ωκεανό με πιρόγες (μικρές ξύλινες βάρκες) για να βρουν καλύτερες ευκαιρίες στην Ευρώπη. Είναι σημαντικό να θυμόμαστε εδώ ότι πρόκειται για μια μικρή μειονότητα μετακινήσεων. Οι περισσότερες είναι εσωτερικές. Ωστόσο, για τους φαραδες που χάνουν τα μέσα του βιοπορισμού τους, τα διάτρητα σύνορα της θάλασσας αποτελούν πόλο έλξης. Όπως παρατήρησε ένας φάρας: «**Οι φαραδες ακολουθούν τα φάρια: αν τα φάρια πάνε στην Ευρώπη, εκεί θα πάνε και οι φαραδες.**»

Η μετανάστευση με βάρκες έχει έντονη διάσταση φύλου, με τους περισσότερους μετανάστες να είναι άνδρες. Οι γυναίκες δεν σκέφτονται καν να κάνουν αυτό το ταξίδι, αλλά εναποθέτουν τις ελπίδες τους στους άνδρες συγγενείς ή συντρόφους τους για να κάνουν το ταξίδι και να βοηθήσουν στη στήριξη της οικογένειας. Αυτοί που μεταναστεύουν είναι κυρίως νέοι άνδρες και, ενώ αυτοί που έχουν το μεγαλύτερο κοινωνικό και οικονομικό κεφάλαιο δεν χρειάζεται να διακινδυνεύσουν τη ζωή τους σε ένα τόσο επικίνδυνο ταξίδι, χρειάζεται κάποιο ύψος οικονομικού κεφαλαίου για να χρηματοδοτηθεί το ταξίδι.

Ταυτόχρονα, οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν το **άδικο σύστημα των συνόρων**, το οποίο περιορίζει πολύ τις ευκαιρίες τους να ταξιδέψουν αλλού. Το σύστημα των συνόρων τούς κρατάει εκεί, και αναγκάζει τους ανθρώπους να κάνουν επικίνδυνα ταξίδια στον Ατλαντικό, έχοντας πλήρη επίγνωση των κινδύνων. Οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν επίσης τη **χαμηλή θέση των διαβατηρίων της Σενεγάλης** στην κατάταξη του δείκτη διαβατηρίων⁴ (η κατάταξη βασίζεται στον αριθμό των προορισμών στους οποίους μπορούν να έχουν πρόσβαση οι κάτοχοί τους) και το εξαιρετικά περιοριστικό σύστημα θεωρήσεων, το οποίο έχει υπέρογκο κόστος (Sow, Marmer, and Scheffran, 2016). Αυτό σημαίνει ότι **οι νόμιμοι δίαυλοι μετανάστευσης είναι εξαιρετικά περιορισμένοι** και αφήνουν ελάχιστες δυνατότητες κινητικότητας. Πολλοί ήθελαν απλώς να έχουν τη δυνατότητα να φύγουν (για να εργαστούν ή να σπουδάσουν) και να επιστρέψουν, ωστόσο ο **περιοριστικός χαρακτήρας του συστήματος θεωρήσεων** έχει δημιουργήσει μια τάξη 'αποκλεισμένων ανθρώπων' (Sow, Marmer, and Scheffran, 2016, σελ. 239) που δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτές τις νόμιμες οδούς πρόσβασης στην ΕΕ. Το ζήτημα των θεωρήσεων οδήγησε σε ζωηρές συζητήσεις σε όλες τις ομάδες εστίασης, όπου όλοι συμφώνησαν πόσο δύσκολο είναι. Όπως εξήγησε ο Omar, η απόκτηση θεωρήσεων είναι

|| **σαν να προσπαθείς να σκαρφαλώσεις σε βουνό. Είναι πάρα πολύ δύσκολη και ακριβή [...] Όλοι ξέρουν ότι είναι κακό να πάρεις την πιρόγα, αλλά δεν υπάρχει άλλη επιλογή.**"

Omar

4. <https://www.passportindex.org/>

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΥΣΕΙΣ

Η εικόνα που διαμορφώνεται για τις παράκτιες αλιευτικές κοινότητες γύρω από το Ντακάρ και το Σεν Λουί είναι μία εικόνα τόπων που γίνονται όλο και λιγότερο κατοικήσιμοι, που δοκιμάζονται και ασφυκτιούν από **οικολογική επισφάλεια, υπέρμετρα απόβλητα και αδικίες κινητικότητας**. Οι τοπικοί κάτοικοι των αλιευτικών κοινοτήτων, λόγω της περιθωριοποιημένης τους θέσης μέσα στις άνισες δομές εξουσίας της παγκόσμιας οικονομίας, δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση στην ελεύθερη κυκλοφορία και, επομένως, σε νόμιμους, ασφαλείς, διαύλους μετανάστευσης και, αντ' αυτού, βάζουν τη ζωή τους σε κίνδυνο σε επικίνδυνα ταξίδια στον Ατλαντικό για να ξεφύγουν από τον τόπο που δεν είναι πλέον κατοικήσιμος. Αυτές οι μετακινήσεις, όμως, οι τόσο επικίνδυνες και τραγικές, αποτελούν ένα μικρό ποσοστό των μετακινήσεων, ενώ οι περισσότερες είναι εσωτερικές. Αυτές οι μετακινήσεις δεν είναι άμεσα συνδεδεμένες με την κλιματική κρίση, αλλά μάλλον απορρέουν από μια σειρά αλληλένδετων παραγόντων.

Η ζημιά που προκαλεί το σημερινό εξορμητικό μοντέλο και η καπιταλιστική καταναλωτική κοινωνία είναι έντονα εμφανής σε αυτές τις περιοχές της Σενεγάλης. Ο κυκλικός χαρακτήρας

των μετακινήσεων από την ύπαιθρο στις πόλεις, και η πολυπλοκότητα της καταστροφής του αλιευτικού οικοσυστήματος και των καταστροφικών του επιπτώσεων στη ζωή των ανθρώπων πέρα από τις αλιευτικές κοινότητες, δεδομένης της σημασίας του για την οικονομία της Σενεγάλης και τον βιοπορισμό τόσο πολλών ανθρώπων.

Στη Σενεγάλη, μπορεί να κοιτάξει κανείς πίσω από τον καθρέφτη του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής και να δει τα πραγματικά επιζήμια αποτελέσματα της προκύπτουσας κλιματικής κρίσης για τους ανθρώπους και το περιβάλλον. Όπως ακριβώς το απαιτούν οι οικολόγοι και οι καλλιτέχνες ακτιβιστές στην παρούσα έκθεση, έχουν το δικαίωμα να ζουν σε ένα ασφαλές, καθαρό, υγιές και βιώσιμο περιβάλλον. Επιπλέον, απαιτούν και το δικαίωμα στην κινητικότητα και ενισχυμένους νόμιμους διαύλους μετάβασης και επιστροφής, ούτως ώστε να μειωθούν οι θάνατοι της επικίνδυνης διάσχισης του Ατλαντικού. Οι παγκόσμιες ανισότητες τις οποίες ανέδειξε η κρίση είναι ολοφάνερές στις ζωές των ανθρώπων στις αστικές παράκτιες περιοχές της Σενεγάλης που ζουν σε εδάφη τα οποία εξαφανίζονται μπροστά στα μάτια τους.

An overview of the fishermen's boats in the Dakar beach ©ElenaGiacomelli

ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 2

ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 2

Η Γουατεμάλα συγκαταλέγεται συστηματικά μεταξύ των 10 πιο ευάλωτων χωρών του κόσμου στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Ο αντίκτυπος της κλιματικής αλλαγής επιδεινώνεται στη Γουατεμάλα, όπου, λόγω της γεωγραφικής της θέσης στην τροπική ζώνη, οι φυσικές καταστροφές αυξάνονται σε συχνότητα και ένταση και είναι πιθανότερο να έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις όταν συνδυάζονται με έλλειψη προσαρμοστικής ικανότητας. Η Γουατεμάλα ανήκει σε μια περιοχή ιδιαίτερα ευάλωτη στην κλιματική αλλαγή, λόγω της θέσης της σε μια ημιάνυδρη περιοχή γνωστή ως 'Ξηρός Διάδρομος'. Οι κλιματικοί κίνδυνοι στον Ξηρό Διάδρομο συνίστανται κυρίως σε επαναλαμβανόμενες ξηρασίες, μεγάλες βροχοπτώσεις και σοβαρές πλημμύρες που πλήττουν τη γεωργική παραγωγή, με μεγαλύτερη ένταση σε υποβαθμισμένες περιοχές.

Πάνω από το ήμισυ του πληθυσμού της Γουατεμάλας ζει σε αγροτικές περιοχές, και από αυτό, το 70% ζει σε συνθήκες φτώχειας.

70% ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ζει σε συνθήκες φτώχειας

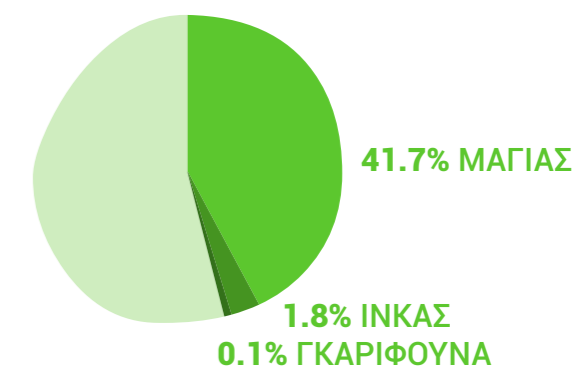
Πράγματι, η κλιματική αλλαγή μπορεί να θεωρηθεί ως πολλαπλασιαστής των ευάλωτοτήτων που προϋπάρχουν, όπως η φτώχεια, η έλλειψη πόρων, η επισιτιστική ανασφάλεια και ούτω καθεξής. Επομένως, οι άνθρωποι, ιδίως όσοι εργάζονται με το περιβάλλον (δηλαδή ο γεωργικός τομέας) και εξαρτώνται από αυτό, είναι εκτεθειμένοι στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και τείνουν να μεταναστεύουν περισσότερο ως στρατηγική προσαρμογής. Επελέγησαν τα διαμερίσματα **Τοτονικαπάν και Σολολά**, διότι οι κοινότητες εδώ εφαρμόζουν εντατική γεωργία και η περιοχή υφίσταται εκτεταμένη αποψίλωση των δασών, με αποτέλεσμα αυτά τα εδάφη να είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στην κλιματική αλλαγή. Η Γουατεμάλα έχει αναγνωριστεί ως πολυπολιτισμικό, πολυεθνικό και πολυγλωσσικό έθνος, αποτελούμενο από τρεις αυτόχθονες λαούς (Μάγια, Ίνκας και Γκαρίφουνα).

Σύμφωνα με την απογραφή του 2018, το 43,56% του πληθυσμού είναι Ιθαγενείς, και περιλαμβάνει 41,7%

Μάγια, 1,8% Ίνκας, και 0,1% Γκαρίφουνα (Μικτοί Αφρικανοί και Ιθαγενείς).

44% ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ είναι Ιθαγενείς

συμπεριλαμβανομένου

Στο Τοτονικαπάν το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 98% (INE 2018).

98% ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ είναι ιθαγενής στο Τοτονικαπάν

Η Γουατεμάλα έχει υιοθετήσει μια σειρά μέτρων για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής που αξίζει να αναφερθούν. Το 2009, η Γουατεμάλα ενέκρινε διάφορες στρατηγικές πολιτικές όπως η Εθνική Πολιτική για την Κλιματική Αλλαγή (MARN, 2009), το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κλιματική Αλλαγή (PANCC) (CNCC, 2016) με σκοπό να δώσει προτεραιότητα σε δράσεις για τη μείωση της ευάλωτοτητας, τη βελτίωση της προσαρμογής, την αντιμετώπιση της αποψίλωσης των δασών και τη μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου σύμφωνα με τον Νόμο-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (CNCC, 2016). Εκτός από τις εθνικές πολιτικές στρατηγικές, υπάρχει επίσης μεγάλος αριθμός πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων μικρομεσαίου επιπέδου, οι οποίες οργανώνονται από ΜΚΟ που εργάζονται στην περιοχή και επικεντρώνονται στη διαχείριση των φυσικών πόρων με σκοπό να αυξηθεί η ανθεκτικότητα στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

Τον Σεπτέμβριο του 2016, το Κογκρέσο της Δημοκρατίας της Γουατεμάλας ενέκρινε τον Κώδικα Μετανάστευσης καταργώντας το Διάταγμα 95-98. Σημαντικά και πολύτιμα σημεία του νέου κώδικα περιλαμβάνουν το δικαίωμα κάθε ατόμου να μεταναστεύει εντός ή εκτός της Γουατεμάλας, καθώς και το δικαίωμα στην προσωρινή και μόνιμη παραμονή. Σε περιφερειακό επίπεδο, η Γουατεμάλα είναι Συμβαλλόμενο Μέρος της **Διακήρυξης της Καρθαγένης του 1984 για τους Πρόσφυγες** και, μαζί με άλλα Κράτη, υποστήριξε την υιοθέτηση το 2014 της **Διακήρυξης και του Σχεδίου Δράσης της Βραζιλίας (BPA)**, με στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας και την παροχή λύσεων προστασίας για τους εκτοπισθέντες και τους απάτριδες (συμπεριλαμβανομένων αυτών που εκτοπίζονται εξαιτίας της αλλαγής του κλίματος ή φυσικών καταστροφών) που θα υλοποιηθούν έως το 2024. Επιπλέον, από το 2005, η Γουατεμάλα είναι συμβαλλόμενο μέρος της Σύμβασης για τη δημιουργία ενιαίας θεώρησης Κεντρικής Αμερικής για την ελεύθερη κυκλοφορία αλλοδαπών μεταξύ

των Δημοκρατιών του Ελ Σαλβαδόρ, της Ονδούρας, της Γουατεμάλας και της Νικαράγουας (C A4). Ενώ τα σημαντικότερα μεταναστευτικά ρεύματα είναι προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, **δεν υπάρχει ειδική συμφωνία μεταξύ Γουατεμάλας και ΗΠΑ για τη ρύθμιση της μετανάστευσης**. Το 2019 συνήφθη συμφωνία μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Γουατεμάλας, η Συμφωνία Συνεργασίας ΗΠΑ-Γουατεμάλας για το Άσυλο (ACA). Επιτρέπει στις Ηνωμένες Πολιτείες να απελαύνουν γρήγορα στη Γουατεμάλα τους αιτούντες άσυλο που δεν είναι Γουατεμαλανοί (ιδίως από την Ονδούρα και το Σαν Σαλβαδόρ) χωρίς να τους επιτρέπει να υποβάλουν αίτηση ασύλου στις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά τους αφήνει επίσης χωρίς πρόσβαση σε αποτελεσματική προστασία στη Γουατεμάλα. Συνεπώς, αναγκάζονται ουσιαστικά να εγκαταλείψουν τις αιτήσεις ασύλου τους, και ορισμένοι που έχουν βάσιμους φόβους δίωξης φαίνεται να επιστρέφουν στις πατρίδες τους όπου διατρέχουν πραγματικό κίνδυνο σοβαρής βλάβης (HRW, 2020).

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Οι πληροφορίες στο παρόν κεφάλαιο προέρχονται από συνδυασμό διαφορετικών μεθόδων και φάσεων της έρευνας. Κατ' αρχήν, έγινε μια ανάλυση εγγράφων από επιστημονική και μη-δημοσιευμένη βιβλιογραφία, η οποία συνδυάστηκε με ημιδομημένες συνεντεύξεις με βασικούς εμπλεκόμενους και ειδικούς που εργάζονται για τη μετανάστευση/και το περιβάλλον στη Γουατεμάλα. Οι συνεντεύξεις αυτές πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως μέσω συστημάτων βιντεοκλήσης (Skype, Zoom) τον Ιούνιο-Ιούλιο του 2020. Τα αποτελέσματα ενοποιήθηκαν με τα εμπειρικά δεδομένα από τις επιτόπιες ομάδες εστίασης, τα ημερολόγια κλίματος, τις ημιδομημένες συνεντεύξεις που διεξήχθησαν από την Socialab μεταξύ Απριλίου και Μαΐου 2021 με επιλεγμένους ντόπιους που επλήγησαν από την κλιματική κρίση σε Τοτονικαπán και Σολολά.

Διενεργήθηκε επίσης μία έρευνα από εξειδικευμένη εταιρεία, την Kantar-Mercarplan, με αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού του Τοτονικαπán μεταξύ Απριλίου και Μαΐου 2021:

- **Ένα μηνιαίο ημερολόγιο κλίματος (Giacomelli and Walker, 2021):** 30 συμμετέχοντες (15 από αγροτικές περιοχές, 15 από αστικές περιοχές).
- **Ομάδες εστίασης:** 4 ομάδες (5-10 άτομα η κάθε μία, διαφορετικού φύλου και ηλικίας), 2 σε αστική περιοχή (πόλη Γουατεμάλα) και 2 από αγροτική περιοχή (1 στο χωριό Chuicuilil, Nahualá, Σολολά και 1 στο χωριό Vásquez, Τοτονικαπán).
- **Διεξοδικές συνεντεύξεις:** 11 συμμετέχοντες.
- **Έρευνα νοικοκυριών:** 400 νοικοκυριά, άνδρες και γυναίκες, ηλικίας από 18 έως 65 ετών, αντιπροσωπευτικά του αγροτικού πληθυσμού της επαρχίας Τοτονικαπán, τα οποία έχουν βιώσει την κλιματική αλλαγή ή/και έχουν ένα μέλος που μετανάστευσε.

Ένα μηνιαίο ημερολόγιο κλίματος
30 συμμετέχοντες

4 ομάδες εστίασης
5-10 άτομα

11 διεξοδικές συνεντεύξεις

400 έρευνες νοικοκυριών

The farmer Matilde Alonzo, in front of a pineapple monocropping field in El Jocotillo ©RobertoCuxil

2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- Διασύνδεση της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της κλιματικής κρίσης:
 - Η αποψίλωση των δασών, η αναποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων και η λειψυδρία είναι τα κύρια ζητήματα που εντοπίζονται με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος
 - Η άνθηση των μονοκαλλιεργειών (ζαχαροκάλαμο, βιομηχανία φοινικέλαιου) από γεωργικές βιομηχανίες με σκοπό την εξαγωγή, και η έλλειψη πολιτικών δράσεων και δεσμεύσεων, ιδίως σε τοπικό επίπεδο, θεωρούνται επιβαρυντικοί παράγοντες και μεταξύ των κύριων λόγων υποβάθμισης του περιβάλλοντος
 - Ανεξέλεγκτη αστικοποίηση
 - Η έντονη διακύμανση των βροχοπτώσεων (και πλημμύρες και ξηρασίες) εντοπίζεται ως σοβαρή ανησυχία σε σχέση με την κλιματική αλλαγή
- Η ευθύνη για την αλλαγή του κλίματος αποδίδεται πρωτίστως στην εθνική κυβέρνηση που ακολουθεί τα συμφέροντα μεγάλων (ενίοτε ξένων) εταιρειών και διευκολύνει ένα διεφθαρμένο σύστημα
- Τα άτομα είναι υπεύθυνα όταν ενεργούν στην καθημερινή τους ζωή χωρίς πλήρη επίγνωση και επαρκή ενημέρωση
- Συνέπειες:
 - Μείωση της συγκομιδής/παραγωγής τροφίμων για τους μικρούς γεωργούς
 - Η αντίληψη ότι δεν είμαστε καθόλου προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσουμε τα αιφνίδια γεγονότα
- Η μετανάστευση οφείλεται κυρίως σε οικονομικούς λόγους/ καλύτερες ευκαιρίες ζωής/ έλλειψη θέσεων εργασίας. Η κλιματική αλλαγή δεν θεωρείται αυτόνομη αιτία της μετανάστευσης, αλλά ως ένα στοιχείο που επηρεάζει την ατομική επιθυμία.

2.1 ΕΧΘΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

“ Η Γουατεμάλα βρίσκεται σε μία από τις πιο ευάλωτες περιοχές του κόσμου. Βιώνουμε όλες τις επιπτώσεις αυτής της κλιματικής αλλαγής, όπως τροπικές καταιγίδες, όπως σεισμούς, όπως αλλαγές στο κλίμα που επηρεάζουν ιδιαίτερα την παραγωγή.”

Luisa - 51, Τοπική Ερευνήτρια

Οι φυσικές-γεωγραφικές συνθήκες της Γουατεμάλας την καθιστούν εξαιρετικά ευάλωτη σε τυφώνες, καταιγίδες και άλλα ακραία καιρικά φαινόμενα, ιδίως στον Ξηρό Διάδρομο. Το φαινόμενο Ελ Νίνιο μεγεθύνει την ευπάθεια της περιοχής, ιδίως προκαλώντας συχνές και σοβαρές ξηρασίες στο ανατολικό τμήμα της Γουατεμάλας. Η κλιματική αλλαγή έχει αλλάξει τη διάρκεια των εποχών που χαρακτηρίζονται κανονικά από την περίοδο των βροχών. Η μείωση στη ροή επιφανειακών υδάτων κυμαίνεται μεταξύ 10 και 50% για κάποιες περιοχές, το οποίο, μαζί με την προβλεπόμενη άνοδο της θερμοκρασίας και τη μείωση των βροχοπτώσεων, θα έχει ως

αποτέλεσμα τη μείωση της παροχής νερού για χρήση από τον πληθυσμό, για την ανθρώπινη ανάπτυξη και την άρδευση.

Τα αποτελέσματα από την έρευνα έδειξαν ότι στο Τοτονικαπάν οι καύσωνες θεωρούνται η μεγαλύτερη απειλή (31,4% του δείγματος θεωρεί ότι ο κίνδυνος εμφάνισης είναι πολύ πιθανός ή σχεδόν βέβαιος) και ακολουθούν οι καταιγίδες (21,7%) και οι ξηρασίες (12%). Οι άνθρωποι στο Τοτονικαπάν θεωρούν τον κίνδυνο πλημμύρας ως τον λιγότερο πιθανό. Θεωρούν ότι ο κίνδυνος καύσωνα είναι αυτός που έχει αυξηθεί περισσότερο τα τελευταία 5 χρόνια (35,8% των ερωτηθέντων).

2.2 Η (ΚΑΚΟ)ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ: ΟΞΥΝΕΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ενώ στις αστικές περιοχές προκύπτουν σημαντικά προβλήματα από την ανεξέλεγκτη αστικοποίηση και τη συνακόλουθη συσσώρευση αποβλήτων που επηρεάζουν και την επαρκή αποστράγγιση των υδάτων, αυτοί που πλήττονται περισσότερο είναι όσοι ζουν σε αγροτικές περιοχές. Πράγματι, η αποψίλωση των δασών και η λειψυδρία επηρεάζουν σοβαρά τον πληθυσμό (Gleditsch et al. 2006, Brown and Funk 2008, Hanjra and Qureshi 2010). Και είναι χειρότερο όταν συνδυάζεται με την επέκταση των μονοκαλλιιεργειών από γεωργικές βιομηχανίες, υπονομεύοντας έτσι την επισιτιστική και, γενικότερα, την ανθρώπινη ασφάλεια, ιδίως των αυτοχθόνων πληθυσμών που ζουν σε αγροτικές περιοχές και έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε στρατηγικές προσαρμογής και μετριασμού (Barnett and Adger, 2007).

Οι πρακτικές **διάθεσης απορριμμάτων** δεν είναι περιβαλλοντικά βιώσιμες: ο μισός πληθυσμός στην Τοτονικαπάν τα καίει (50,48%), με το ποσοστό να είναι παρόμοιο και σε εθνικό επίπεδο (42,79%). Μόνο το 10,2% των νοικοκυριών χρησιμοποιεί δημοτικές ή ιδιωτικές υπηρεσίες, αλλά από την άλλη πλευρά, και σε αντίθεση με τα εθνικά δεδομένα, στην Τοτονικαπάν τα νοικοκυριά κομποστοποιούν ή/

και ανακυκλώνουν απορρίμματα πιο συχνά (23,26% έναντι του εθνικού μέσου όρου του 6,82%) (INE 2019). Πολλές συνεντεύξεις και συζητήσεις στις ομάδες εστίασης ανέφεραν αυτή τη στάση προς τη διάθεση των απορριμμάτων ως προβληματική. Όντως, η συσσώρευση απορριμμάτων μπορεί να οξύνει και τις επιπτώσεις από τις άτακτες πλημμύρες που επιδεινώνονται από τα ανεπαρκή συστήματα αποστράγγισης. Η έλλειψη συστημάτων αποχέτευσης σε πολλές περιοχές και η απόρριψη αποβλήτων μέσα σε υδάτινα συστήματα κατά τη διάρκεια πλημμυρών ενέχουν σοβαρούς κινδύνους για το περιβάλλον και την υγεία. Η επικρατούσα αντίληψη είναι ότι οι τοπικές αρχές δεν ενημερώνουν τους πολίτες για τις ορθές πρακτικές σε σχέση με τη διαχείριση των αποβλήτων.

Όσον αφορά **το νερό**, στη Γουατεμάλα περίπου το 58% των νοικοκυριών έχουν πρόσβαση στο νερό μέσω σωληνώσεων εντός του σπιτιού.

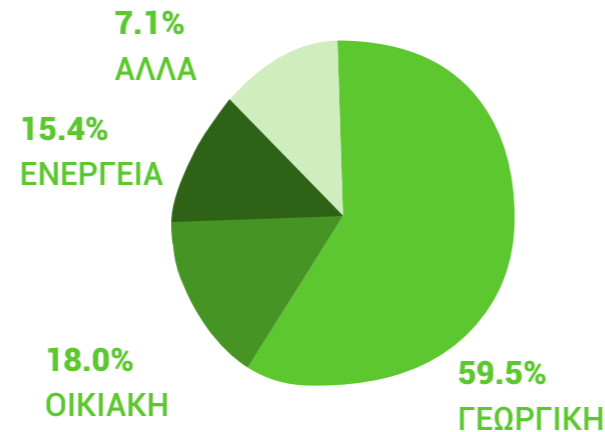
58% ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ
στο πόσιμο νερό

τα οποία

27.5% ΕΙΧΕ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΕΙ
ελλείψεις πόσιμου νερού
κατά τους 12 μήνες

Το 27,5% του δείγματος ανέφερε ότι είχε αντιμετωπίσει ελλείψεις πόσιμου νερού κατά τους 12 μήνες πριν από τη συνέντευξη. Οι υδάτινοι πόροι στη Γουατεμάλα χρησιμοποιούνται κυρίως για γεωργικές δραστηριότητες (59,5%), οικιακή χρήση (18%) και παραγωγή ενέργειας (15,4%) (MARN, 2016).

ΧΡΗΣΗ ΥΔΑΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ:

Τα προϊόντα που προορίζονται για εξαγωγή από την αγροβιομηχανία - **ζαχαροκάλαμο, φοινικέλαιο και μπανάνες** - καταλαμβάνουν όλα μαζί το 71% της συνολικής αρδευόμενης έκτασης χρησιμοποιώντας το 69% της συνολικής ποσότητας νερού για άρδευση (Solano Garrido and Ochoa 2019).

ΖΑΧΑΡΟΚΑΛΑΜΟ, ΦΟΙΝΙΚΕΛΑΙΟ ΚΑΙ ΜΠΑΝΑΝΕΣ

71% ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΗ
ΕΚΤΑΣΗ

69% ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΝΕΡΟΥ
ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΑΙ

Εκτός από τις γεωργικές βιομηχανίες, η επέκταση του εξορυκτικού τομέα επίσης επιτείνει την υπέρμετρη χρήση νερού, η οποία προκαλεί εκτροπή ποταμών, απώλειες σοδειάς και ζημιές στην παραδοσιακή αλιεία, ενώ οι κοινότητες παραμένουν χωρίς πρόσβαση στο νερό. Οι κοινότητες υφίστανται επίσης παράνομη και νόμιμη αρπαγή της γης τους (PNUD 2016), γεγονός που αντικατοπτρίζει μια γενική κακοδιαχείριση πόρων. Ως εκ τούτου, οι μικροί γεωργοί στις αγροτικές περιοχές αντιμετωπίζουν έλλειψη νερού και, επομένως, ξηρότητα του εδάφους, διότι δεν γίνεται σωστή διαχείριση της υδροδότησης. Οι πολιτικές αρχές, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, δεν πραγματοποιούν αποτελεσματικές δράσεις ούτε αναλαμβάνουν δεσμεύσεις για την κατάλληλη διαχείριση των φυσικών πόρων.

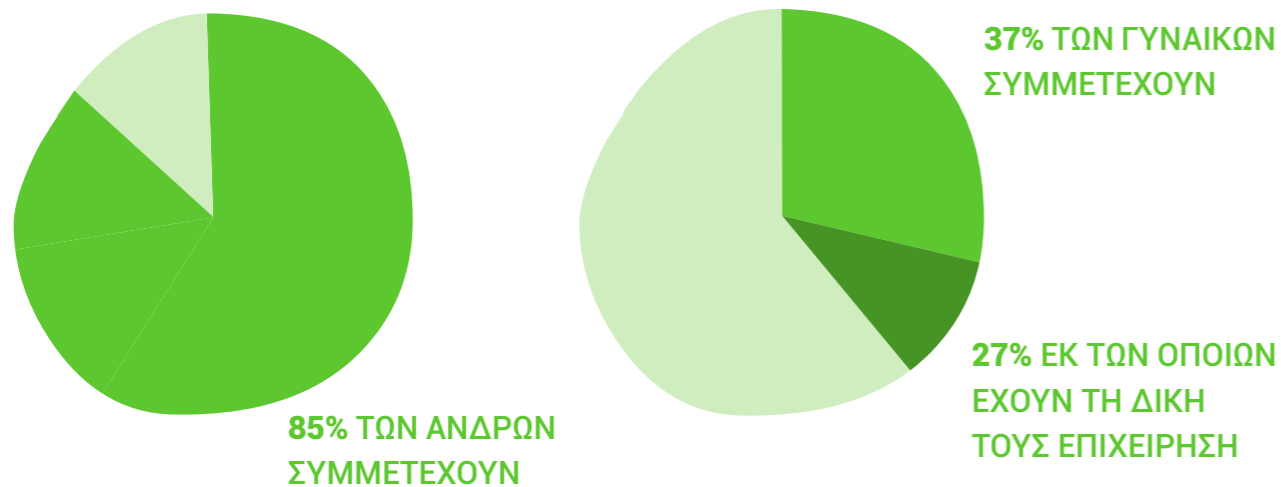
Exploited working conditions in sugarcane plantations in the South Coast of Guatemala ©ValeriaLeiva

2.3 ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΥΑΛΩΤΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΘΝΟΤΗΤΑ

Στη Γουατεμάλα υπάρχει σοβαρός βαθμός οριζόντιων (και κάθετων) ανισοτήτων μεταξύ εθνοτικών διαιρέσεων (Thorp, Caumartin and Gray-Molina, 2006) και φύλων. Αυτό αναφέρθηκε και στις συνεντεύξεις, τόσο τις εξ αποστάσεως όσο και τις επιτόπιες. Ο Juan José Hurtado Paz y Paz αναφέρεται σε μία «ρατσιστική και μεροληπτική δομή του Κράτους που δικαιολογεί την εκμετάλλευση των αυτόχθονων πληθυσμών» (Juan José Hurtado Paz y Paz, Διευθυντής της οργάνωσης Pop No'j). Επειδή οι αυτόχθονες λαοί συχνά δεν έχουν ίση φωνή στη λήψη αποφάσεων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, αντιμετωπίζουν άνιση πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες, τις θρεπτικές τροφές και τις θέσεις εργασίας. Οι γυναίκες αντιμετωπίζουν επίσης διακρίσεις όσον αφορά την

πρόσβαση στην εκπαίδευση, τη συμμετοχή στην εργασία και γενικότερα στις δημόσιες υπηρεσίες, και αυτό εντείνει τις ευαλωτότητες. Μόνο 37% των γυναικών συμμετέχουν στην επίσημη αγορά εργασίας (σε αντίθεση με το 85% των ανδρών), 27% έχουν δική τους επιχείρηση και 28% έχουν πρόσβαση στις χρηματοπιστωτικές αγορές (σε αντίθεση με το 66% των ανδρών) (INE 2020b). Οι γυναίκες επίσης αντιμετωπίζουν δυσκολίες πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες, όπως η μόρφωση και η υγεία, και είναι συχνότερα τα θύματα βίαιων εγκλημάτων. Οι απώλειες που προκαλούνται από φυσικές καταστροφές επηρεάζουν άμεσα τους πιο ευάλωτους πληθυσμούς, τους ηλικιωμένους, τις γυναίκες, ιδίως τις αυτόχθονες γυναίκες, τα παιδιά, και ιδιαίτερα όσους ζουν σε φτωχές αγροτικές περιοχές.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

66% ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΙΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΑΓΟΡΕΣ

28% ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΙΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΑΓΟΡΕΣ

2.4 ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΣΤΗ ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ: ΜΟΤΙΒΑ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ

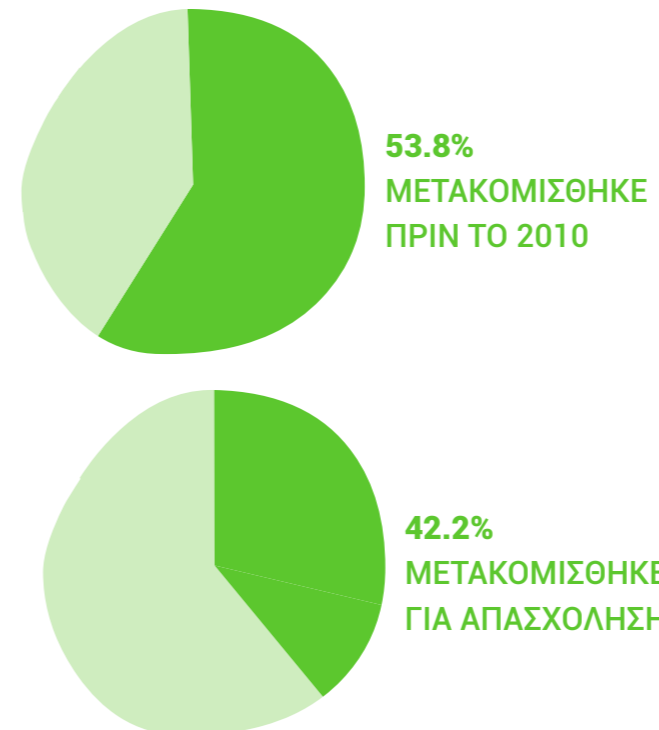
Μετανάστευση: Το 3,25% του δείγματος της έρευνας γεννήθηκε εκτός Τοτονικαπών⁵, από το οποίο το 53,8% μετακόμισε στην περιοχή πριν από το 2010 και το 42,2% μετακινήθηκε για λόγους που σχετίζονται με την απασχόληση.

ΔΕΙΓΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.25% ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΟΝΙΚΑΡΑΝ

το οποίο

Εξερχόμενη μετανάστευση: Από την άλλη πλευρά, το 10% του δείγματος (σύμφωνα με εθνικά στοιχεία) ανέφερε ότι ζει ή έχει συγγενή που ζει αλλού για κάποιο διάστημα μέσα στο έτος για λόγους εργασίας, η πλειονότητα των οποίων (75%) φεύγει για λιγότερο από 4 μήνες: το 22,5% από αυτούς πηγαίνει στο εξωτερικό και το 77,5% μετακινείται εντός της Γουατεμάλας, συχνά σε ένα μεγάλο αστικό κέντρο (60%).

ΔΕΙΓΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

10% ΖΕΙ ΑΛΛΟΥ για κάποιο διάστημα μέσα στο έτος

το οποίο

75% ΦΕΥΓΕΙ ΓΙΑ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΑΠΟ 4 ΜΗΝΕΣ

3% ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕ ΜΟΝΙΜΑ τα τελευταία 10 έτη

22.5% ΜΕΤΑΚΟΜΙΣΕ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

77.5% MOVE WITHIN GUATEMALA

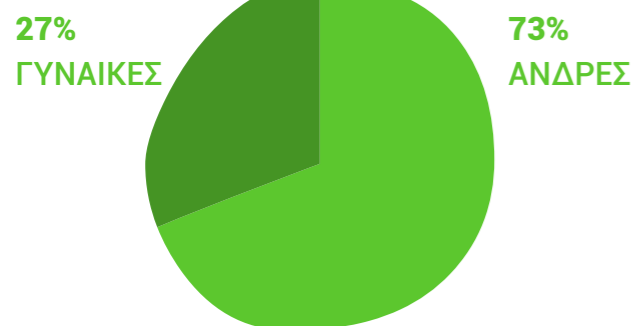
5. Το δείγμα της έρευνας περιελάμβανε άτομα μόνο από την Τοτονικαπών.

Το 2,75% του δείγματος έχει ένα μέλος του νοικοκυριού που μετανάστευσε μόνιμα για εργασία κατά τα τελευταία 10 έτη. Από αυτούς τους μόνιμους μετανάστες το 72,7% ήταν άνδρες και το 27,3% ήταν γυναίκες.

ΔΕΙΓΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.75% ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕ
ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ
τα τελευταία 10 χρόνια

απο αυτούς

Μελλοντικές βλέψεις: Όταν ερωτήθηκαν εάν σχεδιάζουν να φύγουν στο εγγύς μέλλον από το μέρος στο οποίο ζουν σήμερα, μόνο το 7,2% απάντησε ότι σχεδιάζει ή επιθυμεί να το κάνει.

7% ΣΧΕΔΙΑΖΟΥΝ ΝΑ
ΜΕΤΑΚΟΜΙΣΟΥΝ
από τον τόπο που μένουν

Μεταξύ αυτών, οι τρεις λόγοι στους οποίους συμφώνησαν περισσότερο οι ερωτηθέντες (από 1 «διαφωνώ πλήρως» έως 10 «Συμφωνώ πλήρως») ήταν:

- Έλλειψη πρωτοβουλιών για τη στήριξη των γεωργικών και αγροτικών δραστηριοτήτων (μέσος όρος: 4,86)
- Παραδείγματα επιτυχίας από άλλους μετανάστες (μέσος όρος: 6,03)
- Έλλειψη ευκαιριών για την επίτευξη προσωπικών φιλοδοξιών (μέσος όρος: 7,01)

Η φτώχεια και η ανεργία αναφέρονται ως οι συνηθέστεροι λόγοι για την εσωτερική και διεθνή μετανάστευση, πράγμα που σημαίνει ότι όσοι μεταναστεύουν συχνά ανήκουν στις πιο ευάλωτες κατηγορίες. Δεν υπάρχει συγκεκριμένος συσχετισμός με το φύλο ή την ηλικία:

“Γυναίκες και άνδρες και κοπέλες, νέοι και ενήλικες, δεν υπάρχει ηλικία στη μετανάστευση”

**Μαρία - 53, Νοικοκυρά,
Αγρότισσα, Ακτιβίστρια**

Όσο για το χαρακτήρα των μοτίβων μετανάστευσης, η βιβλιογραφία και οι συνεντεύξεις επισημαίνουν πώς οι μεγαλύτερες μετακινήσεις είναι **εσωτερικές** από αγροτικές σε αγροτικές κοινότητες: οι άνθρωποι μετακινούνται τόσο μόνιμα όσο και προσωρινά (για εποχιακές θέσεις εργασίας, όπως σε φυτείες καφέ ή ζάχαρης). Οι μονοκαλλιέργειες αναγκάζουν σε εποχιακή εσωτερική μετανάστευση, κυρίως τους αυτοχθόνες. Οι νέοι, ωστόσο, έχουν διαφορετικές φιλοδοξίες και ως προς την **προσωπική τους ανάπτυξη**, γεγονός που οδηγεί σε αυξημένη μετανάστευση προς την πόλη της Γουατεμάλας. Ο αστικός πληθυσμός της Γουατεμάλας έχει αυξηθεί από 31% (1960) σε 51,8% (2020) του συνολικού πληθυσμού (Παγκόσμια Τράπεζα, 2017).

ΑΥΞΗΣΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

από **31%** (1960)

σε **52%** (2020)

Η **διασυνοριακή μετανάστευση** είναι κυρίως προς το Νότιο Μεξικό, με τη μορφή προσωρινών αγροτικών μεταναστών για χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας, και τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες αναφέρονται ως ο πιο επιθυμητός διεθνής προορισμός. Δεδομένης της γεωγραφικής εγγύτητας των δύο χωρών, η μετανάστευση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες αποτελεί σημαντικό κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο τα τελευταία 30 χρόνια⁶. Οι ενήλικες εξακολουθούν να αποτελούν την πλειονότητα των μεταναστών (περίπου 80% των ανδρών και 20% των γυναικών), αλλά τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί και το ποσοστό των συνοδευόμενων και ασυνόδευτων παιδιών.

Η επιτυχής μετανάστευση, αν και συχνά θεωρείται ως κάτι αρνητικό που διαταράσσει τους οικογενειακούς δεσμούς, μπορεί να αποτελέσει πηγή στήριξης για τα μέλη της οικογένειας που μένουν πίσω. Οι ερωτηθέντες στις συνεντεύξεις επιβεβαίωσαν τον σημαντικό ρόλο των **εμβασμάτων** για τις οικογένειες και την οικονομία της Γουατεμάλας συνολικά.

Ωστόσο, από το 2004 ένας σταθερός αριθμός Γουατεμαλανών που βρίσκονταν σε άλλες χώρες επαναπατρίζονται αναγκαστικά. Σύμφωνα με τον ΔΟΜ, οι μετανάστες που αναγκάζονται να επιστρέψουν αντιμετωπίζουν αμέτρητες δυσκολίες και εμπόδια στην επιτυχή επανένταξή τους, όπως περιορισμένες οικονομικές ευκαιρίες και έλλειψη πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες και πιστώσεις. Οι αποτυχημένες απόπειρες μετανάστευσης που χρηματοδοτήθηκαν με δανεισμό μπορεί στη συνέχεια να εντείνουν την ανάγκη και την επιθυμία να επιχειρηθεί ένα νέο ταξίδι. Οι οικογένειες στις οποίες ένα μέλος κάνει πολλαπλές απόπειρες μετανάστευσης, είναι πιθανόν να επιδεινώνουν την κατάστασή τους με κάθε νέα απόπειρα, δεδομένου ότι είναι υψηλό το κόστος της μετανάστευσης, και πέφτουν σε έναν φαύλο κύκλο μετανάστευσης και απέλασης.

6. Σύμφωνα με τον ΔΟΜ, το 2016 τα ετήσια εμβάσματα προς τη Γουατεμάλα ανήλθαν σε 7,27 δισ. δολάρια ΗΠΑ, 97,1% ως εμβάσματα από άτομα που ζούσαν στις ΗΠΑ (ΔΟΜ, Guatemala Remittances - 97 Percent from USA: Μελέτη ΔΟΜ, 17 Φεβρουαρίου 2017). Το 2020, τα εμβάσματα αυξήθηκαν κατά 7,9% και ισοδυναμούσαν με το 14,6% του ΑΕΠ. Βλ. 2021 Investment Climate Statements: Guatemala, <https://www.state.gov/reports/2021-investment-climate-statements/guatemala/>.

2.5 ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ/ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες προσδιόρισαν τον «περιβαλλοντικό μετανάστη» ως ένα άτομο που μετακινείται εσωτερικά από αγροτικές σε αγροτικές περιοχές της χώρας «αναζητώντας ευκαιρίες για καλύτερη δουλειά και ζωή» (Luis Rodríguez, Ιδρυτής και Διευθυντής της GuateAmbiente). Στη Γουατεμάλα, «η αλλαγή του κλίματος εντείνει τις ήδη υφιστάμενες μεταναστευτικές ροές» (Laura Hurtado, Εγκύρια Διευθύντρια Γουατεμάλας για την ActionAid). Υπό την έννοια αυτή, η **αλλαγή του κλίματος** επιδεινώνει άλλους διαρθρωτικούς εθνικούς παράγοντες, όπως η φτώχεια, και λειτουργεί ως **πολλαπλασιαστής ευαλωτότητας**. Η αλλαγή του κλίματος δεν αναγνωρίζεται ως σαφής μοχλός μετανάστευσης, αλλά ως στοιχείο που επηρεάζει την ατομική επιθυμία για μετανάστευση.

Λόγω των πολυ-αιτιακών και αλληλένδετων παραγόντων που ωθούν τους ντόπιους να μεταναστεύσουν, η Γουατεμάλα χαρακτηρίζεται κυρίως από μικτά μεταναστευτικά ρεύματα (π.χ. βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, εσωτερικά και προς άλλες χώρες). Αυτό αυξάνει τον αριθμό των ατόμων που βλέπουν τη **μετανάστευση ως στρατηγική μετριασμού της ευαλωτότητας**. Οι κλιματικές κρίσεις όπως οι πλημμύρες μπορούν

επίσης να λειτουργήσουν ως έναυσμα για την απόφαση μετακίνησης. Επιπλέον, οι ερωτηθέντες υπογράμμισαν την ισχυρή σύνδεση μεταξύ αυτοχθόνων κοινοτήτων, κλιματικής αλλαγής και μετανάστευσης. Οι αυτόχθονες υφίστανται δυσανάλογες επιπτώσεις ως αποτέλεσμα της κλιματικής αλλαγής σε σύγκριση με τους μη αυτόχθονες πληθυσμούς.

Ως αποτέλεσμα της επέκτασης των μονοκαλλιεργειών και της εξάρσης της εξορυκτικής δραστηριότητας (μετάλλων) (van de Sandt, 2009), οι αυτόχθονες κοινότητες βίωσαν αύξηση της εκμετάλλευσης της γης τις τελευταίες δεκαετίες. Σε έναν φαύλο κύκλο, οι δραστηριότητες αυτές συνέβαλαν στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η οποία επιτάχυνε και ευνόησε την κλιματική αλλαγή, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε σοβαρές αρνητικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις αυτόχθονες κοινότητες και τα εδάφη τους. Ως αποτέλεσμα, οι κυρίως αυτόχθονες πληθυσμοί που ζουν σε αγροτικές περιοχές αναγκάζονται να μεταναστεύσουν. Δεδομένου ότι τα περιβαλλοντικά και τα οικονομικά ζητήματα είναι αλληλένδετα σε μεγάλο βαθμό, τα άτομα δεν αναγνώρισαν την ανάγκη θέσπισης ενός διεθνούς μέσου νομικής προστασίας.

ΠΩΣ ΕΧΕΙ ΕΠΗΡΕΑΣΕΙ Η ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΝ ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΝΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΟΥΝ;

«Ναι, αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις κοινότητές τους στην πόλη της Γουατεμάλας για να ψάξουν δουλειά εκεί και σε άλλες χώρες, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες. Είναι μια χώρα που έχει στηρίξει πολλούς μετανάστες, αλλά τα πράγματα έχουν δυσκολέψει τελευταία για να πας εκεί. Έτσι, [η μετανάστευση] βοήθησε τις κοινότητες κατά κάποιο τρόπο, διότι μόνο αυτά που έχουμε εδώ δεν είναι πλέον αρκετά για να επιβιώσουμε. Θα ήταν ψέμα αν σας έλεγα ότι θα ήμουν όπως είμαι τώρα, αν δεν υπήρχε κάποιος που μετανάστευσε εκεί. Γιατί, δυστυχώς, είναι ήδη δύσκολο να επιβιώσουμε εδώ ή πρέπει να μεταναστεύσουμε στην πόλη, να βρούμε εκεί δουλειά, ακόμη και αν η πληρωμή είναι άθλια, και όσοι δεν μπορούν να βρουν δουλειά στην πόλη, πρέπει να αναζητήσουν άλλες δυνατότητες»

María - 53, Νοικοκυρά, Αγρότισσα, Ακτιβίστρια

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΥΣΕΙΣ

Η αλλαγή του κλίματος αυξάνει την απρόβλεπτη εξέλιξη των καιρικών συνθηκών οδηγώντας σε **κλιματική μεταβλητότητα**, με αποτέλεσμα τις ακανόνιστες βροχοπτώσεις και ακραία φαινόμενα (ιδίως καύσωνες και πλημμύρες) που επηρεάζουν τα εξαρτώμενα από τις καιρικές συνθήκες μέσα διαβίωσης. Η Γουατεμάλα βιώνει επίσης υποβάθμιση του αγροτικού περιβάλλοντος, για διάφορους λόγους, συμπεριλαμβανομένης της εξάντλησης και της **εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων**, ιδίως λόγω της επέκτασης των μονοκαλλιεργειών και της αποψίλωσης των δασών. Το μεγαλύτερο μέρος της περιβαλλοντικής μετανάστευσης **είναι εσωτερική** και κυρίως αφορά **αγροτικούς πληθυσμούς**: οι άνθρωποι μπορεί να μετακινούνται είτε μόνιμα είτε προσωρινά (εποχιακές θέσεις εργασίας, όπως στις φυτείες καφέ ή ζάχαρης). Υπάρχει στενή σύνδεση μεταξύ αυτοχθόνων κοινοτήτων, κλιματικής αλλαγής και μετανάστευσης. Οι αυτόχθονες υφίστανται δυσανάλογες επιπτώσεις ως αποτέλεσμα της κλιματικής αλλαγής σε σύγκριση με τους μη αυτόχθονες. Ο ρόλος του υπερεθνικού πλαισίου (ιδίως οι διμερείς σχέσεις με το Μεξικό και τις ΗΠΑ), καθώς και τα μοτίβα που ιστορικά

χαρακτηρίζουν τις μεταναστευτικές ροές, αναδείχθηκαν ως παράγοντες (μη)διευκόλυνσης της κινητικότητας. Οι ερωτηθέντες επιβεβαίωσαν ότι η μετανάστευση δεν είναι συνήθως γραμμική, αλλά μπορεί να είναι **μια διαδικασία σε δύο βήματα**: από την ύπαιθρο στην πόλη και έπειτα από την πόλη και, ενδεχομένως, αλλά πιο σπάνια, σε τρίτες χώρες, ιδίως το Μεξικό και τις ΗΠΑ. Η μετανάστευση οφείλεται κυρίως σε οικονομικούς λόγους/καλύτερες ευκαιρίες ζωής/έλλειψη θέσεων εργασίας. Η κλιματική αλλαγή δεν θεωρείται ως αυτόνομος μοχλός μετανάστευσης, αλλά ως ένα στοιχείο που επηρεάζει την ατομική επιθυμία.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, οι ερωτηθέντες ενθάρρυναν τη βελτίωση των περιβαλλοντικών γνώσεων και την ενίσχυση της δέσμευσης της κοινότητας για την προστασία του περιβάλλοντος. Ζητούν επίσης καλύτερη εφαρμογή των νόμων για το νερό, τη διάθεση των απορριμμάτων και τη χρήση της γης, ιδίως για τις μονοκαλλιέργειες, ώστε να αποφευχθούν πρακτικές εκμετάλλευσης.

The aftermath of a long period of rainfalls and floodings in Huehuetenango village ©SergioLópez-SenderMérida

ΚΑΜΠΟΤΖΗ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 3

ΚΑΜΠΟΤΖΗ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 3

Η Καμπότζη κατατάσσεται σταθερά μεταξύ των δέκα χωρών που είναι οι πιο ευάλωτες στην κλιματική αλλαγή, κυρίως λόγω της έλλειψης προσαρμοστικής ικανότητας. Εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα ευάλωτη στην κλιματική αλλαγή, καθώς μεγάλο μέρος του πληθυσμού εξαρτάται ακόμη από τους τομείς της γεωργίας και της αλιείας, οι οποίοι τροφοδοτούνται κυρίως από τις βροχοπτώσεις, και ο κυρίως αγροτικός πληθυσμός εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους φυσικούς πόρους για τη διατροφή, τη στέγη και το εισόδημα, γεγονός που τον καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτο στην κλιματική αλλαγή. Η χώρα έχει μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες στον κόσμο, αλλά η ανάπτυξη είναι πολύ άνιση μεταξύ του πληθυσμού και χαρακτηρίζεται από γενικευμένη αρπαγή γης, σημαντική περιβαλλοντική καταστροφή, και περιθωριοποίηση των φτωχών, των μειονοτήτων και των αυτοχθόνων πληθυσμών. Πολλοί από τους Καμποτζιανούς θα προτιμούσαν να μείνουν στην Καμπότζη και να είναι πιο κοντά στις οικογένειές τους, αλλά καθώς δεν υπάρχουν αρκετές ευκαιρίες

απασχόλησης στις αστικές περιοχές της Καμπότζης και η κλιματική κρίση και οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες μειώνουν τα αγροτικά μέσα διαβίωσης, πολλοί από τους Καμποτζιανούς αναγκάζονται να μεταναστεύσουν. Στην επιλεγμένη περιοχή του Μπαταμπαγκ, οι άνθρωποι μεταναστεύουν κυρίως στην Ταϊλάνδη, συχνά παράνομα, γεγονός που αυξάνει τον κίνδυνο εκμετάλλευσης. Η επαρχία Μπαταμπαγκ συνορεύει με την Ταϊλάνδη κατά μήκος των δυτικών συνόρων της. Στην ανατολική της άκρη, συνδέεται με τη λίμνη Τονλέ Σαπ. Η μη-αρδευόμενη γεωργία (που τροφοδοτείται από τις βροχοπτώσεις) είναι η κύρια οικονομική δραστηριότητα. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, αλλά συμπληρώνουν το εισόδημά τους με την αλιεία, ανάλογα με το πόσο κοντά βρίσκονται στη λίμνη. Το Μπαταμπαγκ διατρέχει υψηλό κίνδυνο ξηρασίας και μέτριο κίνδυνο πλημμύρας, κυρίως λόγω των ισχυρών βροχοπτώσεων, αλλά και λόγω των ανεπαρκώς σχεδιασμένων συστημάτων αποστράγγισης και της αυξημένης αστικοποίησης.

Many construction sites in Phnom Penh are leading to drying out of the wetlands and changing the ecosystems ©RounRy

Mr. Chem Oeurn, fisherman and former migrant, looks for fish in the morning in Sangke River, Pouk District (Siem Reap) ©RounRy

A man cleaning a buddisht monastery after it was hit by a flood in Battambang ©RounRy

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Τα πορίσματα προκύπτουν από συνδυασμό διαφορετικών μεθόδων και φάσεων έρευνας. Κατ' αρχήν, έγινε μια ανάλυση εγγράφων από επιστημονική και μη-δημοσιευμένη βιβλιογραφία, η οποία συνδυάστηκε με ημιδομημένες συνεντεύξεις εξ αποστάσεως (μέσω συστημάτων βιντεοκλήσης) με βασικούς εμπλεκόμενους και ειδικούς που εργάζονται για τη μετανάστευση ή/και το περιβάλλον στην Καμπότζη τον Ιούνιο-Ιούλιο του 2020. Τα αποτελέσματα ενοποιήθηκαν με τα εμπειρικά δεδομένα από τις επιτόπιες ομάδες εστίασης, τα ημερολόγια κλίματος και τις ημιδομημένες συνεντεύξεις που διεξήχθησαν από το Πανεπιστήμιο Royal University of Phnom Penh (RUPP) τον Ιούλιο-Αύγουστο του 2021.

Τον Σεπτέμβριο του 2021 πραγματοποιήθηκε επίσης έρευνα για τα νοικοκυριά από ειδικευμένη εταιρεία, την Angkor Research.

- **Ένα μηνιαίο ημερολόγιο κλίματος (Giacomelli and Walker, 2021):** 30 συμμετέχοντες.
- **Ομάδες εστίασης:** 1 ομάδα (5-10 άτομα, διαφορετικών φύλων και ηλικιών)
- **Διεξοδικές συνεντεύξεις:** 12 συμμετέχοντες.
- **Έρευνα νοικοκυριών:** 250 νοικοκυριά, άνδρες και γυναίκες, από 18 έως 65 ετών, με κάποια εμπειρία μετανάστευσης

Ένα μηνιαίο ημερολόγιο κλίματος
30 συμμετέχοντες

1 ομάδα εστίασης
5-10 άτομα

12 διεξοδικές συνεντεύξεις

250 έρευνες νοικοκυριών

2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

- Διασύνδεση της υποβάθμισης του περιβάλλοντος λόγω κοινωνικοοικονομικών αιτιών και της κλιματικής κρίσης:
- Αποψίλωση των δασών, η οποία προκαλείται από
 - εκχέρωση για ξυλεία από μεγάλες εταιρείες - συχνά παράνομα
 - γεωργούς που επεκτείνουν τις γεωργικές εκτάσεις
 - διαφθορά και κακή διαχείριση/προστασία των δασών
 - κακή εφαρμογή του νόμου
- Η έντονη διακύμανση των βροχοπτώσεων (και πλημμύρες και ξηρασίες) εντοπίζεται ως μείζων ανησυχία όσον αφορά την κλιματική αλλαγή
- Η έλλειψη προσαρμοστικής ικανότητας είναι μεγάλο πρόβλημα
- Μειωμένη πλημμύρα στις πεδιάδες υπερχείλισης
- Συνέπειες:
 - Μείωση της συγκομιδής/παραγωγής αλιευμάτων για τους μικρούς γεωργούς/αλιείς
 - Η αντίληψη ότι δεν είναι καθόλου προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσουν αιφνίδια συμβάντα
 - Το χρέος, λόγω ενός φαύλου κύκλου μικροδανείων, αποτελεί μείζον ζήτημα, το οποίο συχνά συνδέεται με τη μετανάστευση
 - Οι επιπτώσεις της ξηρασίας και των ασταθών βροχοπτώσεων φέρνουν τις οικογένειες αντιμέτωπες με επισιτιστική και εισοδηματική ανασφάλεια
 - Η δυναμική των φύλων οξύνθηκε καθώς οι γονείς μεταναστεύουν για να εργαστούν στην Ταϊλάνδη και αφήνουν τα παιδιά στις γιαγιάδες να τα φροντίσουν. Αυτό προκαλεί κοινωνικές πιέσεις και δυσκολίες για τις οικογένειες
 - Η μετανάστευση οφείλεται κυρίως σε οικονομικούς λόγους/καλύτερες ευκαιρίες ζωής/έλλειψη θέσεων εργασίας. Η αλλαγή του κλίματος δεν θεωρείται ως αυτόνομη αιτία της μετανάστευσης, αλλά ως ένα στοιχείο που επηρεάζει την ατομική επιθυμία/αναγκαιότητα εξεύρεσης εναλλακτικών πηγών εισοδήματος αντί της γεωργίας.
 - Οι περισσότεροι άνθρωποι θα προτιμούσαν να παραμείνουν στην Καμπότζη, αλλά υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχουν αρκετές ευκαιρίες απασχόλησης, γι' αυτό αναζητούν εργασία στην Ταϊλάνδη, συχνά μέσω διαύλων που δεν είναι νόμιμοι και μπορεί να είναι δαπανηροί και περίπλοκοι. Αυτό εντείνει τους κινδύνους για τους μετανάστες εργαζόμενους που είναι πιο εκτεθειμένοι στην εκμετάλλευση

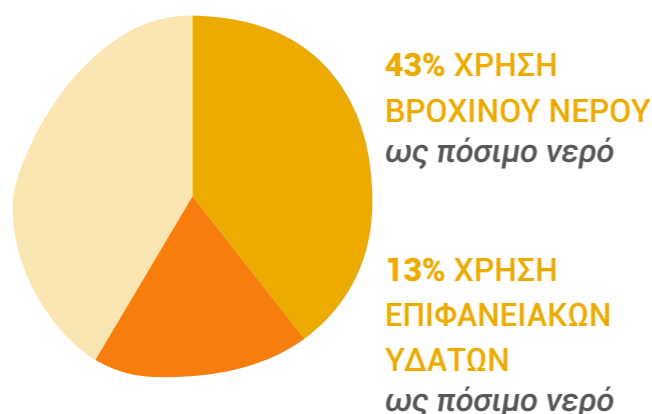
Pon Pinn, 30, cooking lunch in his home after his morning work shift in Phnom Penh ©RounRy

2.1 ΕΧΘΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, το 64% των νοικοκυριών βασίζεται στην πώληση γεωργικών και αλιευτικών προϊόντων μεταξύ άλλων πηγών εισοδήματος, ενώ το 42,9% δήλωσε ότι το βρόχινο νερό είναι η κύρια πηγή πόσιμου νερού (ακολουθεί το 12,6% που χρησιμοποιεί επιφανειακά ύδατα).

ΔΕΙΓΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

64% ΠΩΛΟΥΝ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΙΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Δυστυχώς, κατά τους τελευταίους 12 μήνες, το 23,2% του δείγματος ανέφερε ότι δεν είχε επαρκές πόσιμο νερό για περίπου 4 μήνες (3,9) κατά μέσο όρο, ενώ το 13% ανέφερε ότι δεν είχε αρκετά τρόφιμα για περισσότερους από 4 μήνες κατά μέσο όρο (4,2).

ΔΕΙΓΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

23% ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΝΕΡΟ για 4 μήνες

13% ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΦΑΓΗΤΟ για περισσότερο από 4 μήνες

Σχεδόν το ήμισυ του δείγματος (42,5%) ανέφερε ότι είχε βιώσει περισσότερα από ένα φυσικά φαινόμενα όπως καταιγίδες, πλημμύρες, κύματα καύσωνα και ξηρασία. Ειδικότερα, το 20,5% ανέφερε ότι είχε πληγεί από καταιγίδες, το 59,1% από πλημμύρες, το 22,4% από κύματα καύσωνα και το 48,8% από ξηρασίες.

ΔΕΙΓΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

43% ΒΙΩΣΕ ΦΥΣΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

21% ΚΑΤΑΙΓΙΔΕΣ

60% ΠΛΗΜΜΥΡΕΣ

22% ΚΥΜΑΤΑ ΚΑΥΣΩΝΑ

49% ΞΗΡΑΣΙΑ

Η γη (η έλλειψή της) τέθηκε από όλους τους ερωτηθέντες στις εξ αποστάσεως συνεντεύξεις ως σημαντικό πρόβλημα. Τα περισσότερα νοικοκυριά έχουν πολύ μικρά αγροτεμάχια, τα οποία μπορεί να μην επαρκούν για τον βιοπορισμό τους, ιδίως με τις αυξημένες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και το αυξανόμενο μέγεθος των οικογενειών. Η αρπαγή γης αναφέρθηκε επίσης ως ανησυχία, καθώς και η ανάγκη να ξεπουλούν τη γη τους για να καλύψουν χρέη που επωμίστηκαν για να καλύψουν βασικές δαπάνες, ή το κόστος της μετανάστευσης.

|| **Νομίζω ότι πρέπει να πάω στην Ταϊλάνδη γιατί η οικογένειά μου δεν έχει γη για να καλλιεργήσει ρύζι και αποφάσισα να σταματήσω να μαθαίνω, επειδή δεν έχω χρήματα να πληρώνω για να πηγαίνω στο σχολείο κάθε μέρα.**

Κος Chea Seila - 21

2.2 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΝΕΡΟΥ ΚΑΙ ΑΡΔΕΥΣΗ

Οι ερωτηθέντες εξαρτώνται από το υδάτινο σύστημα 'παλμού πλημμύρας' της Λίμνης Τονλέ Σαπ. Ο ποταμός Τονλέ Σαπ είναι ο μοναδικός σε όλον τον κόσμο που έχει αμφίδρομη ροή ανάλογα με την εποχή. Κάθε εποχή των μουσώνων, οι μαζικές βροχοπτώσεις αντιστρέφουν την κατεύθυνση της ροής του, στέλνοντας νερό, ψάρια και αυγά ψαριών από το σύστημα του Ποταμού Μεκόνγκ στη λίμνη ενώ κατά την περίοδο της ξηρασίας η Λίμνη Τονλέ Σαπ χύνεται στον ποταμό (Eyler and Weatherby, 2019). Ωστόσο, αυτό το ευαίσθητο οικοσύστημα απειλείται από την απώλεια οικοτόπων και την αλλαγή της ροής, κυρίως λόγω της κατασκευής φραγμάτων, της ανεξέλεγκτης συλλογής ξυλείας, της κλιματικής αλλαγής και της ανεξέλεγκτης ανθρώπινης δραστηριότητας γύρω από τη λίμνη (Pool et al., 2019. Eyler and Weatherby, 2019. Sourn et al., 2021. Chua et al, 2021).

Όπως παρατηρούν οι συμμετέχοντες, το υδάτινο σύστημα 'παλμού πλημμύρας' μεταβάλλεται τόσο από την άποψη της μείωσης του αριθμού των ημερών πλημμύρας όσο και από την άποψη της στάθμης των υδάτων. Αυτό βλάπτει την εδαφική πολυμορφία και μειώνει επίσης τα αλιεύματα. Από τους λίγους συμμετέχοντες που ανέφεραν την αλιεία, όλοι αναφέρθηκαν στο πώς μειώθηκαν τα αλιεύματα λόγω των ακανόνιστων καιρικών φαινομένων, των μειωμένων βροχοπτώσεων και του μειωμένου παλμού πλημμύρας της γύρω πεδιάδας.

«καταστρέφεται ακόμα και το πλημμυρισμένο δάσος. Στο χωριό, καθώς χάνεται περισσότερο πλημμυρισμένο δάσος, χάνουμε και τα φυσικά ψάρια, τα οποία αντικαθίστανται από ψάρια ιχθυοκαλλιέργειας, όπως γατόψαρα.» (Κος Voen Socheat)

2.3 ΑΚΑΝΟΝΙΣΤΕΣ ΒΡΟΧΟΠΤΩΣΕΙΣ

Η έλλειψη τεχνολογίας και τεχνογνωσίας καθιστά δύσκολη την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Όπως εξήγησε ένας από τους εξ αποστάσεως ερωτώμενους,

“ Τώρα δεν έχουμε συστήματα άρδευσης, όλα βασίζονται στις βροχοπτώσεις. Χωρίς βροχή, δεν υπάρχει παραγωγή. Είναι πάρα πολύ επικίνδυνο για τον γεωργικό τομέα.”

Min Sophoan, ASVF, εξ αποστάσεως συνέντευξη

Υπάρχει μια κυκλικότητα στην ευαλωτότητα των αγροτικών πληθυσμών, με την έννοια ότι οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής καθιστούν τη γεωργία αυτοσυντήρησης εντελώς ακατάλληλη στρατηγική βιοπορισμού, και η έλλειψη μηχανισμών κοινωνικής προστασίας ενισχύει την ευαλωτότητα των αγροτικών πληθυσμών στην κλιματική αλλαγή (Brickell et al., 2018). Οι ερωτηθέντες στις επιτόπου συνεντεύξεις συμφώνησαν ότι οι κυριότερες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σχετίζονται με το νερό:

“ Η καλλιέργεια του ρυζιού μου βασίζεται σε εποχικές πλημμύρες από την Τονλέ Σαπ και τον ποταμό Σάνγκερ. Πέρυσι, το ρύζι μου επλήγη σοβαρά από την πλημμύρα από τον ποταμό. [...] σαφώς μία επίπτωση που προκαλείται από την κλιματική αλλαγή. Καλλιεργούμε ρύζι· εξαρτόμαστε από τον ουρανό και τη βροχή και άλλες φορές έχουμε μεγαλύτερη σοδειά και άλλες φορές αντιμετωπίζουμε κινδύνους.”

Κος Voen Socheat

Chhoeuth Vansy, 17, working in the household rice field affected by the effects of climate change ©RounRy

Preath Nakri, a former migrant, carrying her son to her house before the rain (Puok District, Siem Reap) ©RounRy

2.4 ΑΠΟΨΙΛΩΣΗ ΔΑΣΩΝ

Η οικονομική ανάπτυξη της Καμπότζης έχει οδηγήσει και σε σημαντική **μείωση της δασικής κάλυψης**, η οποία από το 2010 έως το 2016 συρρικνώθηκε από 57,07% σε 46,86% της εθνικής επικράτειας (UNDP, 2019).

ΜΕΙΩΣΗ ΔΑΣΙΚΗΣ ΚΑΛΥΨΗΣ

από **57%** (2010)

σε **47%** (2016)

Η Καμπότζη έχει από τους ταχύτερους ρυθμούς απώλειας δασών στον κόσμο· μεγάλο μέρος του δάσους έχει αποψιλωθεί για φυτείες καουτσούκ και ξυλεία (NASA Earth Observatory, 2017), και μέσω δραστηριοτήτων παράνομης υλοτομίας, μεταξύ άλλων⁷. Τα **πλημμυρισμένα δάση** είναι προστατευόμενες περιοχές, όπου είχαν διανεμηθεί κλήροι αλιείας και είναι παράνομο να κόβονται

τα δέντρα. Όμως οι κλήροι καταργήθηκαν από την κυβέρνηση το 2012 και διατέθηκαν ως κοινοτικοί ιχθυότοποι και με ορισμένες περιοχές που ορίστηκαν ως προστατευόμενες. Παρ' όλα αυτά, μεγάλο μέρος του δάσους έχει αποψιλωθεί παράνομα, το οποίο έχει οδηγήσει σε μείωση των αλιευτικών αποθεμάτων, καθώς τα πλημμυρισμένα δάση είναι περιοχές αναπαραγωγής ψαριών.

Αυτό που ήταν επίσης εμφανές από τις απαντήσεις, είναι η διασύνδεση μεταξύ της δυνατότητας βιοπορισμού και των επιπτώσεων του κλίματος σε αυτήν. Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων τόσο στις εξ αποστάσεως όσο και στις επιτόπιες συνεντεύξεις αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα της σχέσης: η οικονομία και το περιβάλλον δεν μπορούν να διαχωριστούν. Όπως έχουν επίσης αναφέρει οι επιστήμονες, για τους γεωργούς μικρής κλίμακας και ιδιωτικής κατανάλωσης, αυτό που τους καθιστά ιδιαίτερα ευπαθείς στις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης είναι οι προϋπάρχουσες ευαλωτότητές τους, οι οποίες έχουν διαμορφωθεί κοινωνικοπολιτικά, και όχι απλά η έκθεσή τους σε κινδύνους (Vigil, 2019).

7. <https://earthobservatory.nasa.gov/images/89413/cambodias-forests-are-disappearing>

2.5 ΧΡΕΟΣ/ ΜΙΚΡΟΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ (MFI)

Σε επίπεδο νοικοκυριών, οι **Καμποτζιανοί εξαρτώνται όλο και περισσότερο από μικροπιστώσεις** για να αντιμετωπίσουν τα κενά στην παροχή δημοσίων υπηρεσιών (Brickell et al., 2020. Crang et al., 2020). Τα μικροδάνεια τα παίρνουν μικροκαλλιεργητές από αγροτικά χωριά σε όλη την Καμπότζη για να ανταπεξέλθουν στις καταστροφικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στη γεωργική παραγωγή. Χρέη μπορεί επίσης να δημιουργηθούν και για τη χρηματοδότηση της μετανάστευσης. Συχνά χρησιμοποιούνται τα εμβάσματα για την εξόφληση του χρέους (Brickell et al., 2018. Jacobson et al., 2019. Pak and Saing, 2019) και υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του χρέους των νοικοκυριών και της μετανάστευσης (Pak and Saing, 2019). Τα υψηλά επιτόκια των δανείων σημαίνουν ότι πολλοί αγρότες καταλήγουν να χάνουν τη γη τους καθώς αναγκάζονται να πωλούν για να καλύψουν το χρέος τους όταν δεν μπορούν να το εξοφλήσουν, το οποίο οδηγεί σε φαύλο κύκλο χρέους και καταστροφικές συνέπειες για το βιοτικό επίπεδο. **Τον Ιανουάριο του 2020, ο ανεξάρτητος εμπειρογνώμων του ΟΗΕ για το χρέος Juan Pablo Bohoslavsky ανέφερε ότι η Καμπότζη βρισκόταν σε κρίση μικροχρηματοδότησης** (Brickell et al., 2020).

Το ζήτημα αυτό επισημάνθηκε από τους ερωτηθέντες στις εξ αποστάσεως συνεντεύξεις ως σημαντικό πρόβλημα: «όταν τα νοικοκυριά δεν μπορούν να καλλιεργήσουν, καθώς εξαρτώνται από τις βροχοπτώσεις, τότε η παραγωγή ρυζιού είναι πραγματικά χαμηλή. Έτσι, πολλοί παίρνουν δάνεια από NXI και μετά πρέπει να αποπληρώσουν το δάνειο. Αυτό αναγκάζει τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν σε άλλους τόπους και να βρουν δουλειά για να έχουν εισόδημα» (Anon, IGO, εξ αποστάσεως συνέντευξη).

Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν επιτόπου επιβεβαίωσαν αυτά τα πορίσματα. Η πλειοψηφία (8 από τους 10) των ερωτηθέντων είχε χρειαστεί να πάρει μικροδάνειο για να χρηματοδοτήσει τη μετανάστευση μελών της οικογένειας ή/και να καλύψει γεωργικά έξοδα. Πολλοί εξήγησαν ότι μέλη της οικογένειάς τους είχαν αναγκαστεί να μεταναστεύσουν στην Ταϊλάνδη για να βρουν δουλειά ώστε να εξοφλήσουν το δάνειο που είχαν πάρει για να πληρώσουν για γεωργικές βελτιώσεις. Η κυκλικότητα του προβλήματος εκφράζεται από **την Ka Keo Rath (52)**.

«**Η οικογένειά της πήρε δάνειο ύψους \$500 από ένα NXI «για να καλύψω τις καλλιέργειές μου φυσιικών και σόγιας. Δυστυχώς, δεν μαζέψαμε αρκετή σοδειά από τη φυτεία μου. Έτσι, ο σύζυγός μου αποφάσισε να πάει στην Ταϊλάνδη με την κόρη μας για να βρει χρήματα να εξοφλήσουμε το χρέος... Δανειστήκαμε χρήματα και για να βγάλουμε τα νομικά έγγραφα και την άδεια εργασίας.»**

Ka Keo Rath - 52

2.6 ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Λόγω του μεγάλου αριθμού των Καμποτζιανών που εισέρχονται στην αγορά εργασίας και του γεγονότος ότι η δημιουργία θέσεων εργασίας δεν μπορεί να συμβαδίσει με τον αριθμό των εισερχόμενων στην αγορά, η Καμπότζη βασίζεται όλο και περισσότερο στη μετανάστευση Καμποτζιανών εργατών στο εξωτερικό, ιδίως σε γειτονικές χώρες. Και μάλιστα, από την πλευρά του κράτους, στην Καμπότζη η μετανάστευση στο εξωτερικό προωθείται ως μέτρο για την ανακούφιση της φτώχειας και της ανεργίας/υποαπασχόλησης, ιδίως μεταξύ των νέων πολιτών της. Οι ερωτηθέντες στις συνεντεύξεις επιβεβαίωσαν ότι πολλοί πηγαίνουν στην Ταϊλάνδη παράνομα και μετά αναζητούν εργασία/νομιμοποίηση όταν βρίσκονται πια εκεί. Η Ταϊλάνδη θεωρείται μέρος όπου μπορεί κανείς να βρει δουλειά και να έχει ένα εισόδημα, σε αντίθεση με τη γεωργία ή/και την αλιεία στην επαρχία Μπαταμπάνγκ, όπου όλοι εξέφρασαν ότι είναι όλο και πιο δύσκολο να βγάλουν τα προς το ζην.

Οι εξ αποστάσεως συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν επεσήμαναν το γεγονός ότι η μετανάστευση αποτελεί έναν τρόπο ζωής για τη βελτίωση των μέσων διαβίωσης στην Καμπότζη εδώ και πολλά χρόνια – είναι πολύ δύσκολο να συσχετιστεί άμεσα η αλλαγή του κλίματος με τη μετανάστευση – ωστόσο, όλοι συμφώνησαν ότι υπάρχει συσχετισμός. Οι άνθρωποι στην Μπαταμπάνγκ εξαρτώνται από τη γεωργία και την αλιεία μικρής κλίμακας, και η κλιματική κρίση καθιστά όλο και πιο δύσκολο τον βιοπορισμό. Ήταν επίσης αισθητό ότι ο αριθμός των ανθρώπων

που αναγκάζονται να μετακινηθούν λόγω της αλλαγής του κλίματος «αυξάνεται πολύ λόγω των επιπτώσεων της μακράς ξηρασίας και επίσης των πλημμυρών» (Kos Sorn Sunsopheap, NCDDS, εξ αποστάσεως συνέντευξη). Η αλλαγή του κλίματος δεν είναι ο μόνος παράγοντας που ωθεί τους ανθρώπους να μετακινηθούν - οι άνθρωποι μετακινούνται για διάφορους λόγους, κυρίως οικονομικούς, εκπαιδευτικούς ή άλλους, και είναι δύσκολο να διαχωρίσει κανείς τους παράγοντες. Ωστόσο, η κλιματική αλλαγή φαίνεται να αλληλεπιδρά με αυτές τις πολυδιάστατες αιτίες και να επιτείνει την ευαλωτότητα των μέσων διαβίωσης, οδηγώντας τους ανθρώπους στη μετανάστευση. Αυτό αποτυπώθηκε στις επιτόπιες συνεντεύξεις, όπου όλοι τόνισαν ότι η κατάσταση έχει επιδεινωθεί τα τελευταία πέντε χρόνια, με όλο και πιο ακανόνιστες βροχοπτώσεις και αιφνίδιες έντονες πλημμύρες.

Οι ερωτηθέντες εξέφρασαν ότι δεν θα ήθελαν να αναγκαστούν να μεταναστεύσουν οι ίδιοι ή οι οικογένειές τους, συχνά παράνομα, στην Ταϊλάνδη. Στις ομάδες εστίασης και στις συνεντεύξεις, όλοι συμφώνησαν ότι οι άνθρωποι «δεν θέλουν να μεταναστεύσουν εάν υπάρχει η δυνατότητα εύκολης άρδευσης για καλλιέργειες ή αξιοπρεπούς εργασίας». Αυτό επιβεβαιώνει την επιστημονική γνώση που δείχνει πόσοι Καμποτζιανοί θα προτιμούσαν να παραμείνουν στην Καμπότζη εάν υπήρχαν επαρκείς ευκαιρίες απασχόλησης (Vigil, 2019). Οι άνθρωποι μεταναστεύουν λόγω της έλλειψης αυτών των ευκαιριών.

«**Δεν θέλω να αφήσω τον σύζυγό μου και την κόρη μου να δουλεύουν στην Ταϊλάνδη ως μετανάστες εργαζόμενοι όταν θα έχουμε εξοφλήσει το δάνειο και θα έχει τελειώσει η πανδημία του COVID-19. Θέλουμε να βρούμε δουλειά στη χώρα μας, όχι να διασχίζουμε τα σύνορα με κίνδυνο για την ασφάλειά μας.»**

Ka Keo Rath - 52

Στην Μπαταμπάνγκ, όπως και σε άλλες αγροτικές περιοχές της Καμπότζης, οι γυναίκες της υπαίθρου αντιμετωπίζουν ζητήματα όπως περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, έμφυλη βία, και πίεση να εργάζονται διατηρώντας παράλληλα τους οικιακούς ρόλους (Spirens and Tost 2017). Οι **πλημμύρες και οι ξηρασίες επιτείνουν τις υφιστάμενες ευαλωτότητες**

των γυναικών, όπως τα χαμηλότερα επίπεδα μόρφωσης, εισοδήματος, κινητικότητας, υγείας και δύναμης λήψης αποφάσεων (WFP, 2019). Πολλές συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν με **γιαγιάδες** αποκάλυψαν ότι φροντίζουν εκείνες τα εγγόνια τους, καθώς οι γονείς έχουν φύγει για να εργαστούν στην Ταϊλάνδη. Όπως ανέφερε η Ka Kuy Rin, χήρα 57 ετών:

«**Έμεινα στο σπίτι για να φροντίζω τα εγγόνια μου γιατί οι γονείς τους πήγαν στην Ταϊλάνδη για μερικά χρόνια και μου άφησαν τα παιδιά. [...] Πιστεύω ότι η μετανάστευση σε άλλες χώρες δεν είναι καλή, γιατί αποχωρίζομαστε. Ο γιος μου δεν ήταν ευχαριστημένος που αποχωρίστηκε τα παιδιά του.»**

Ka Kuy Rin, χήρα 57 ετών

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΥΣΕΙΣ

Πολλοί είχαν την αίσθηση ότι οι λύσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν βελτιωμένη διαχείριση των υδάτων και συστήματα άρδευσης. Σημαντικό είναι επίσης να υπάρξουν πρωτοβουλίες από την ίδια την κοινότητα για την ανταλλαγή γνώσεων και την παρακολούθηση της παράνομης αποψίλωσης των δασών. Η αναδάσωση θεωρείται σημαντικό στοιχείο για τον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής κρίσης, καθώς και η σημασία της συνεκτίμησης των απόψεων των τοπικών πληθυσμών.

“ Ζητώ από την κυβέρνηση να μην καταστρέψει άλλο δάσος, να αποκαταστήσει το πλημμυρισμένο δάσος, που είναι η πηγή βιοποικιλότητας, και σημείο αναπαραγωγής των ψαριών.

Χρειαζόμαστε καλύτερη και φθηνότερη πρόσβαση στις θεωρήσεις· νομικά έγγραφα· και πρέπει να έχουμε έγγραφα για να είμαστε πιο ασφαλείς όσο δουλεύουμε στην Ταϊλάνδη.”

Ka Tong Panha, Bak Rotes

“ Πρέπει να συμπεριλάβουμε τις φωνές των ντόπιων στη λήψη αποφάσεων [...] τότε μόνο μπορούν να είναι βιώσιμες.”

Moeu Chandara - ακτιβιστής για το περιβάλλον (εξ αποστάσεως συνέντευξη)

Οι συμμετέχοντες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από μέσα βιοπορισμού τα οποία επηρεάζονται από το περιβάλλον και, ως εκ τούτου, η κλιματική κρίση γίνεται έντονα αισθητή. Οι ολοένα και πιο ακανόνιστες βροχοπτώσεις, οι πλημμύρες και οι ξηρασίες καταστρέφουν τα γεωργικά μέσα διαβίωσης, δυσχεραίνοντας τον βιοπορισμό. Η αποψίλωση των δασών επιδεινώνει τα προβλήματα και οδηγεί σε μείωση της βιοποικιλότητας. Μειώνει επίσης τα αλιεύματα από τη λίμνη και τα γύρω νερά. Το υδάτινο σύστημα ‘παλμού πλημμύρας’ του Τονλέ Σαπ αλλάζει λόγω της κλιματικής κρίσης και της ανθρώπινης παρέμβασης. Η υπερχρέωση αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για τους αγροτικούς πληθυσμούς, καθώς τα νοικοκυριά αγωνίζονται να προστατευθούν από την αυξανόμενη κλιματική μεταβλητότητα, και τα δάνεια χρησιμοποιούνται επίσης για τη χρηματοδότηση της μετανάστευσης.

Αυτό μπορεί να δημιουργήσει έναν κύκλο χρέους, καθώς τα περισσότερα δάνεια είναι μικροπιστώσεις με εξαιρετικά υψηλά επιτόκια. Τα μεταναστευτικά ρεύματα εξαρτώνται από συγκεκριμένες γεωγραφικές τοποθεσίες και μπορεί να είναι διασποριακά, κυρίως (παράτυπες μετακινήσεις) προς την Ταϊλάνδη, ή από αγροτικές προς αστικές περιοχές εντός της Καμπότζης, καθώς τα νοικοκυριά προσπαθούν να διαφοροποιήσουν τις πηγές του εισοδήματός τους. Η μετανάστευση θεωρείται απαραίτητο μέσο για τη διαφοροποίηση του εισοδήματος λόγω της έλλειψης ευκαιριών στην Καμπότζη, αλλά πολλοί αναγνωρίζουν και τα εμπόδια στις νόμιμες μεταναστευτικές οδούς, καθώς και τις κοινωνικές δυσκολίες του αποχωρισμού της οικογένειας, συμπεριλαμβανομένων και των μικρών παιδιών.

ΚΕΝΥΑ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 4

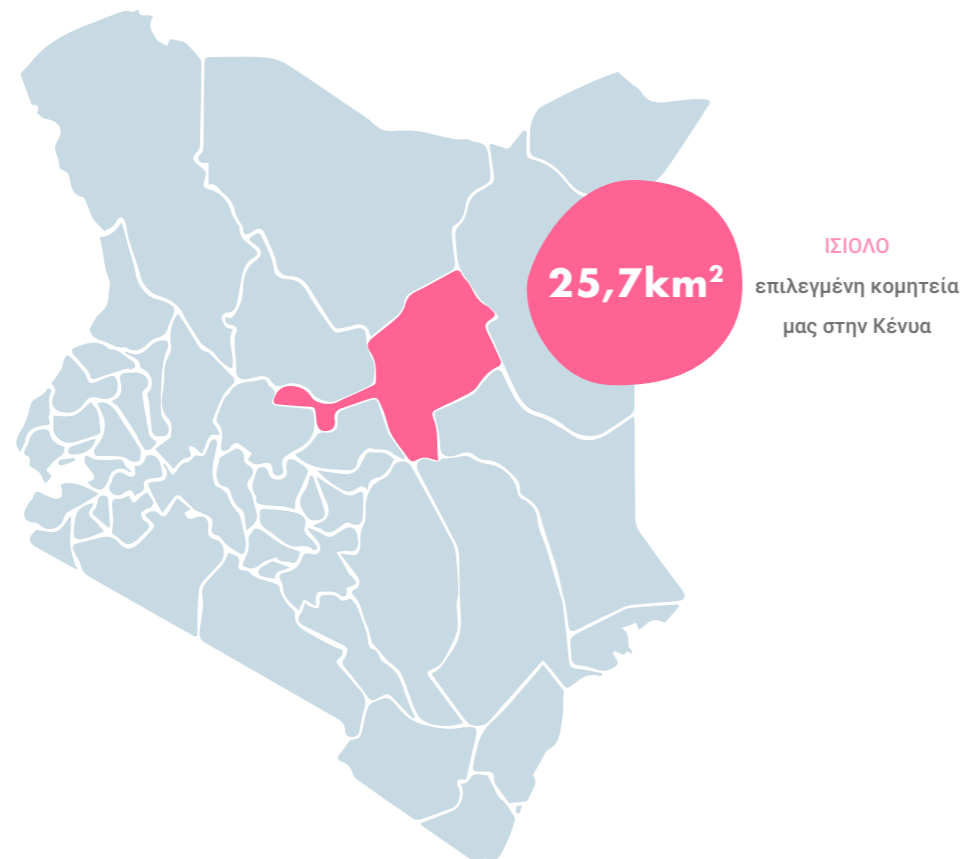
KENYA

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 4

Η Κένυα αναγνωρίζεται ως **εξαιρετικά ευάλωτη** στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και η ισχυρή τάση μετανάστευσης από αγροτικές προς αστικές περιοχές οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, μεταξύ άλλων στις εσωτερικές συγκρούσεις και τις φυσικές καταστροφές. Ειδικότερα, η ξηρασία και οι πλημμύρες προκαλούν σημαντικούς εκτοπισμούς, ιδίως βοσκών που χάνουν συχνά τα ζώα τους και έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε γη, πόρους και αγορές. Η χρήση των εξώσεων για την υλοποίηση έργων ανάπτυξης και προστασίας του περιβάλλοντος συνέβαλε επίσης στον εκτοπισμό, αναγκάζοντας πολλούς να εγκαταλείψουν ιδιωτικές, δημόσιες και κοινοτικής ιδιοκτησίας εκτάσεις τόσο σε αστικές περιοχές όσο και σε ζώνες άγριας φύσης. Αν και η Κένυα θεωρείται χώρα χαμηλότερου μεσαίου εισοδήματος, εξακολουθούν να υπάρχουν βασικές προκλήσεις στα επίπεδα ανισότητας και φτώχειας της χώρας, γεγονός που έχει αυξήσει την οικονομική της ευαισθησία σε κλυδωνισμούς. Αυτό μπορεί επίσης να ωθήσει τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν είτε εσωτερικά είτε εκτός των συνόρων της Κένυας προς τα γειτονικά Κράτη ή την Ευρώπη.

Η Κομητεία Ισιόλο επιλέχθηκε ως περιπτώσιολογική μελέτη, διότι αποτελεί τόσο προορισμό εσωτερικής

μετανάστευσης όσο και χαρακτηριστικό παράδειγμα υποβάθμισης του περιβάλλοντος λόγω ακραίων φαινομένων, ιδίως ξηρασίας. Επιπλέον, η παρουσία της WeWorld στο πεδίο διευκόλυνε την έρευνα. Η Κομητεία Ισιόλο καλύπτει έκταση περίπου 25.700 τετραγωνικών χιλιομέτρων (km²) και βρίσκεται στην κατώτερη ανατολική περιοχή της Κένυας. Έχει τον μικρότερο πληθυσμό μεταξύ των κομητειών της Κένυας, με ομάδες Τουρκάνα, Μπόραν, Μερου και Σομαλών. Τα κυριότερα αστικά κέντρα είναι τα Isiolo, Garbatulla, Modogashe, Kinna, Merti και Oldonyiro. Η κομητεία χαρακτηρίζεται από άνδρες ή ημιάνδρες χαμηλές πεδιάδες με έξι μόνιμους ποταμούς που διασχίζουν την κομητεία και εν μέρει την συνδέουν. Ειδικότερα, οι ημι-άνδρες περιοχές έχουν γίνει τόποι για μόνιμες γεωργο-κτηνοτροφικές δραστηριότητες. Ο καιρός είναι ζεστός και στεγνός τους περισσότερους μήνες του έτους με δύο βροχερές εποχές. Η σύντομη εποχή των βροχών είναι μεταξύ Οκτωβρίου και Δεκεμβρίου με κορύφωση τον Νοέμβριο, ενώ η οι βροχοπτώσεις μεγάλης διάρκειας σημειώνονται μεταξύ Μαρτίου και Μαΐου με κορύφωση τον Απρίλιο, με έντονες διαφορές μέσα στη χώρα ανάλογα με την τοπογραφία⁸.

8. Σχέδιο ολοκληρωμένης Ανάπτυξης (CIDP) της Κομητείας Ισιόλο για την περίοδο 2018-2022.

Hussein Huka, shepherd from Merti village, standing inside his goat loafing shed. ©ArtfulEyesProduction

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Οι πληροφορίες που περιέχονται στο παρόν κεφάλαιο προέρχονται από έναν συνδυασμό ανάλυσης βάσει εγγράφων και εμπειρικών δεδομένων από επιτόπιες ομάδες εστίασης, ημιδομημένες συνεντεύξεις και μια έρευνα που διενεργήθηκε από την ομάδα της WeWorld στην Κένυα μεταξύ Οκτωβρίου και Νοεμβρίου 2021⁹. Οι ομάδες-στόχοι είναι τα τοπικά νοικοκυριά που έχουν μετακομίσει στην κομητεία Ισιόλο σε μια περίοδο από 1 μήνα έως 5 έτη και πλήττονται από την κλιματική κρίση. Στόχος ήταν να εξεταστούν τα βιώματα από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στον κτηνοτροφικό πληθυσμό της Κένυας. Καθώς η έρευνα διενεργήθηκε από προσωπικό της WeWorld, χρησιμοποιήσαμε μη πιθανολογική δειγματοληψία (δηλαδή η ΜΚΟ ήρθε σε επαφή με τις τοπικές αρχές και την ηγεσία τους για να συγκεντρώσει ενδιαφερομένους για τη συλλογή δεδομένων).

- **Ένα μηνιαίο ημερολόγιο κλίματος** (Giacomelli and Walker, 2021): 30 συμμετέχοντες (Μερτι και Ισιόλο).
- **Ομάδες εστίασης:** 2 ομάδες (7 άτομα η κάθε μία, διαφορετικών φύλων και ηλικιών), 1 στο Merti, 1 στο Ισιόλο
- **Διεξοδικές συνεντεύξεις:** 10 συμμετέχοντες (Μερτι και Ισιόλο)
- **Έρευνα νοικοκυριών:** 200 νοικοκυριά, άνδρες και γυναίκες, από 18 έως 65 ετών, αντιπροσωπευτικά του αγροτικού πληθυσμού της Μερτι, τα οποία έχουν βιώσει την κλιματική αλλαγή ή/και έχουν ένα μέλος του νοικοκυριού που μετανάστευσε.

9. Το ερωτηματολόγιο δόθηκε έντυπο τον Δεκέμβριο του 2021. Η ψηφιοποίηση των δεδομένων και ο καθαρισμός των δεδομένων βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη. Τα ποσοτικά αποτελέσματα από την έρευνα δεν περιλαμβάνονται στο παρόν κεφάλαιο, αλλά θα ενσωματωθούν αργότερα το 2022

Ένα μηνιαίο ημερολόγιο κλίματος
30 participants

2 ομάδες εστίασης
7 άτομα η κάθε μία

10 διεξοδικές συνεντεύξεις

200 έρευνες νοικοκυριών

2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

- Η έντονη διακύμανση των βροχοπτώσεων (ιδίως οι επίμονες ξηρασίες) εντοπίζεται ως η μεγαλύτερη ανησυχία όσον αφορά την κλιματική αλλαγή.
- Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος εντοπίζεται στην αυξημένη ανεξέλεγκτη αποψίλωση των δασών και τη συγκέντρωση άμμου στους ποταμούς.
- Οι άνθρωποι που πλήττονται περισσότερο από αυτές τις συνθήκες είναι οι κτηνοτροφικές οικογένειες, οι οποίες τα τελευταία 5 χρόνια έχουν δει τα ζώα τους να μειώνονται και αποφάσισαν να μετακινηθούν προς αναζήτηση νερού και βοσκοτόπων.
- Η απώλεια ζωικού κεφαλαίου συνήθως προκαλεί σοβαρή μείωση του οικογενειακού εισοδήματος, αύξηση της επισιτιστικής ανασφάλειας και εγκατάλειψη του σχολείου από τα παιδιά.
- Το ταξίδι για τη μετακίνηση των ζώων από μία κομητεία σε μια άλλη θεωρείται συχνά πολύ επικίνδυνο λόγω έλλειψης τροφής, άγριων ζώων και ληστειών.
- Οι νομάδες κτηνοτρόφοι συνήθως φτάνουν στο Ισίολο με ολόκληρη την οικογένεια και έχουν ήδη συγγενείς και γνωστούς στην κομητεία που τους έδωσαν πληροφορίες πριν από το ταξίδι.
- Η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και ευκαιριών είναι πάντα πίσω από τους λόγους της μετανάστευσης, παρόλο που αναγνωρίζεται ότι η έλλειψη βροχής είναι η αιτία της επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης.
- Η Κένυα έχει αναπτύξει μια σειρά στρατηγικών για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών ζητημάτων και της μετανάστευσης σε κρατικό επίπεδο, ιδίως όσον αφορά τη διαχείριση της γης, αλλά οι Κομητείες και η τοπική αυτοδιοίκηση διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο (ιδίως στο Ισίολο).

2.1 ΕΧΘΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το ολοκληρωμένο αναπτυξιακό σχέδιο του Ισίολο (2018-2022) αναγνωρίζει ότι η κομητεία είναι από τις πιο ευάλωτες κομητείες στην κλιματική αλλαγή στην Κένυα. Η κομητεία έχει γενικά θερμό και ξηρό κλίμα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και πρόσφατα υπέστη σοβαρή περίοδο ξηρασίας η οποία έπληξε τα μέσα διαβίωσης ολόκληρου του πληθυσμού¹⁰. Τον Φεβρουάριο του 2017, η Εθνική Αρχή Διαχείρισης Ξηρασίας (NDMA) ανέφερε ότι έως και 80.000 κάτοικοι της κομητείας χρειάζονταν επισιτιστική βοήθεια ως αποτέλεσμα

της ξηρασίας, ενώ αναφέρθηκαν και περιπτώσεις συγκρούσεων για το νερό και τους βοσκοτόπους κατά την περίοδο αυτή λόγω της έλλειψής τους (CDIP, 2018).

Η ξηρασία και οι απρόβλεπτες βροχοπτώσεις επηρεάζουν αρνητικά την απόδοση των καλλιεργειών, την παραγωγικότητα και τη θνησιμότητα των ζώων, προκαλώντας απώλεια εισοδήματος για τους γεωργούς και, κατά συνέπεια, ζητήματα επισιτιστικής ασφάλειας.

“ Η κλιματική αλλαγή σχετίζεται με την επισιτιστική ανασφάλεια, την έλλειψη εισοδήματος και τον λιμό των ζώων λόγω ξηρασίας.”

Abuya, γυναίκα, αγροτική περιοχή

Όπως προέκυψε από τα ημερολόγια κλίματος των ερωτηθέντων, τα τελευταία χρόνια υπήρξαν αξιοσημείωτες διακυμάνσεις στις κλιματικές συνθήκες στην Κομητεία Ισίολο. Οι αλλαγές τις οποίες ανέφεραν περισσότερο είναι, μεταξύ άλλων, οι θερμότερες θερμοκρασίες, οι απρόβλεπτες βροχοπτώσεις, η λειψυδρία και οι παρατεταμένες περίοδοι ξηρασίας. Ως προς το πώς αντιλαμβάνονται τη μακροπρόθεσμη αλλαγή του κλίματος, η συντριπτική πλειονότητα των γεωργών έχει αντιληφθεί μια άνοδο της μέσης θερμοκρασίας και μείωση του μέσου ύψους βροχοπτώσεων.

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής έχουν ως αποτέλεσμα όλο και περισσότερες οικογένειες να χάνουν ολόκληρα τα κοπάδια τους από την ξηρασία και να αναγκάζονται να αρκεστούν σε επισιτιστική βοήθεια. Η θερμοπληξία που παθαίνουν τα ζώα μειώνει επίσης το ποσοστό πρόσληψης ζωοτροφής με αποτέλεσμα να μην αναπτύσσονται ικανοποιητικά και να έχουν χαμηλή παραγωγή γάλακτος και κρέατος, γεγονός που επιφέρει σημαντικές αλλαγές και στρες στην ποιμενική ζωή.

Muktar Wako watering seedlings from his nursery in Merti village (Isiolo County). ©ArtfulEyesProduction

¹⁰. Η Εθνική Αρχή Διαχείρισης Ξηρασίας εκδίδει μηνιαίες εκθέσεις για τον αντίκτυπο της ξηρασίας στην Κένυα. Για πληροφορίες σχετικά με την Κομητεία Ισίολο, βλ. <https://www.ndma.go.ke/index.php/resource-center/category/15-isiolo>.

2.2 ΝΟΜΑΔΙΚΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

Τα τελευταία 5 χρόνια, οι κτηνοτρόφοι έχουν βιώσει τις αυξανόμενες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Πράγματι, φαινόμενα που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, όπως η ξηρασία, έχουν ως αποτέλεσμα να λιμοκτονούν τα ζώα και οι άνθρωποι να αντιμετωπίζουν έλλειψη τροφίμων (Nyariki, and Amwata, 2019). Η έλλειψη τροφής και νερού επηρεάζει την επιβίωση των ανθρώπων.

“ Σήμερα, η ξηρασία έχει επιδεινωθεί επειδή υπάρχει λιγότερη βροχή και ξεραιίνεται το χώμα.”

Sarah – Αγροτική περιοχή

Για τους κτηνοτρόφους, η έλλειψη νερού αποτελεί σοβαρό πρόβλημα, λόγω του γεγονότος ότι δεν μπορούν να συντηρήσουν τα ζώα τους.

“ Λόγω της ξηρασίας στην περιοχή μας, τα ζώα διανύουν μεγάλες αποστάσεις από το ένα μέρος στο άλλο για να βρουν βοσκή και νερό και μερικά από τα ζώα μας πεθαίνουν επειδή δεν βρέχει στην περιοχή μας.”

Safia Maicha – Ημερολόγιο Κλίματος

Αυτό δεν επηρεάζει μόνο τον οικογενειακό προϋπολογισμό αλλά και τη μόρφωση των παιδιών: όταν οι αγρότες δεν έχουν αρκετή παραγωγή, δεν έχουν χρήματα για να στείλουν τα παιδιά στο σχολείο και να στηρίξουν τη μόρφωσή τους. Για τους λόγους αυτούς, πολλοί κτηνοτρόφοι αποφασίζουν να μεταναστεύσουν προς άλλες εκτάσεις γης ή σε πόλεις.

Mary Lumuria on her tomato farm in Millimani area. ©ArtfulEyesProduction

2.3 ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΥΣΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

Το Ισίολο είναι η Κομητεία προορισμού για πολλούς μετανάστες που προσπαθούν να ξεφύγουν από συγκρούσεις στους τόπους τους, όπως στην Κομητεία Τουρκάνα, μια περιοχή παρατεταμένων διενέξεων για τα σύνορα και τους πόρους.

Οι συμμετέχοντες στις Ομάδες Εστίασης (Αστική περιοχή) ανέφεραν ότι η κλιματική αλλαγή επιδεινώνει την ανασφάλεια σε κάποιες περιοχές της χώρας (π.χ. στην Κομητεία Τουρκάνα) που πλήττονται από εσωτερικές συγκρούσεις μεταξύ

των τοπικών κοινοτήτων λόγω της έλλειψης πόρων, ιδίως νερού εξαιτίας της εκτεταμένης ξηρασίας. Μάλιστα, οι συγκρούσεις έχουν μειώσει τις καλλιέργειες και την κτηνοτροφία, επηρεάζοντας τις εμπορικές δραστηριότητες αλλά και την εκπαιδευτική πρόοδο των παιδιών, αναγκάζοντας έτσι τους ανθρώπους να μετακινηθούν προς άλλες περιοχές (A. Paul et al., 2022. F. Maelo, 2021). Η συνέχιση των συγκρούσεων και της βίας εμποδίζει τους ανθρώπους να επιστρέψουν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους.

2.4 ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τα κύρια χαρακτηριστικά της μετανάστευσης στην Κένυα μπορούν να περιγραφούν ως αποτελούμενα από νομαδική κτηνοτροφία, ισχυρή τάση μετανάστευσης από την ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα, εσωτερική εκτόπιση λόγω διαφόρων παραγόντων, όπως η πολιτική βία, οι φυσικές καταστροφές και οι αναγκαστικές εξώσεις λόγω δραστηριοτήτων ανάπτυξης και προστασίας,

διασυνοριακή μετανάστευση εργατικού δυναμικού, καθώς και μετακινήσεις προσφύγων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι ερωτηθέντες θεωρούν τη μετανάστευση σε κοντινές χώρες ή σε Κράτη υψηλότερου εισοδήματος (όπως το Ισραήλ) ως προσωρινή λύση ώστε να διαμορφώσουν περαιτέρω στρατηγικές προσαρμογής όταν επιστρέψουν στη γη τους.

“ Θα ήθελα να πάω στο Ισραήλ για να μάθω τις καλλιεργητικές τεχνικές τους και πώς προσαρμόζονται στην κλιματική αλλαγή. Και μετά, να επιστρέψω στην Κένυα και να διαδώσω τις γνώσεις μου.”

Judith – Αστική περιοχή

“ Θα ήθελα να πάω στην Τανζανία, διότι υπάρχουν πολλές επιχειρήσεις, πολλές καλλιέργειες, και το βιοτικό επίπεδο είναι πολύ υψηλό. Πήγα εκεί με ένα κρατικό πρόγραμμα. Κάνουν τα πράγματα διαφορετικά εκεί.”

Abibi - γυναίκα

Σύμφωνα με τους περισσότερους ερωτηθέντες, οι γειτονικές χώρες δεν είναι υποχρεωμένες να εγγραφούν την προστασία των κλιματικών μεταναστών, διότι κι εκείνες αντιμετωπίζουν

πολλές προκλήσεις, αλλά οι άνθρωποι πρέπει να αντιμετωπίζονται σύμφωνα με μια ανθρωπιστική και συνεργατική προσέγγιση

“ Να μην ανοίξουν τα σύνορα αλλά να συνεργαστούν για την προστασία των ευάλωτων ατόμων.”

Judith - Αστική περιοχή

2.5 ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

“ Η κλιματική αλλαγή οφείλεται κυρίως σε ανθρώπινες δραστηριότητες που έχουν ως αποτέλεσμα υψηλά επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Επιπλέον, οι άνθρωποι κόβουν δέντρα και κακομεταχειρίζονται το έδαφος, αποδεικνύοντας έτσι ότι δεν μπορούν να σεβαστούν το περιβάλλον και τη φύση.”

Judith - αστική περιοχή

Σύμφωνα με κάποιες συνεντεύξεις, οι χώρες υψηλού εισοδήματος φέρουν την κύρια ευθύνη για την κλιματική κρίση. Η Κυβέρνηση της Κένυας δεν κάνει αρκετά από πρακτική ή εκπαιδευτική άποψη: για παράδειγμα, οι σπόροι για γρασίδι που χορηγούνται δεν επαρκούν για τους κτηνοτρόφους και, επιπλέον, δεν υιοθετεί σταθερές στρατηγικές για την ενημέρωση της κοινότητας. Η Κυβέρνηση δεν δραστηριοποιείται για να καταστήσει τους ανθρώπους υπόλογους και υπεύθυνους για τη συμπεριφορά τους: «**οι άνθρωποι είναι κυρίως υπεύθυνοι για την αλλαγή του κλίματος**» (Ομάδα Εστίασης – Αστική περιοχή). Αντιθέτως, η Κομητειακή Κυβέρνηση βοηθάει λίγο περισσότερο

τους ανθρώπους να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, π.χ. φυτεύοντας δέντρα και παρέχοντας νερό. Ωστόσο, σύμφωνα με τους αγρότες, χρειάζονται περισσότερες προσπάθειες όσον αφορά την ενημέρωση και την εκπαίδευση σχετικά με νέες τεχνικές καλλιέργειας, καθώς και χρηματοδοτικά μέσα, προκειμένου να διασφαλιστεί μεγάλη ανθεκτικότητα.

Στην Κομητεία Ισίολο, οι άνθρωποι αγωνίζονται να προετοιμαστούν για να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, ιδίως τις ξηρασίες.

“ Όταν μιλάμε για γεωργία και ετοιμότητα, πρέπει να μιλάμε για αποθήκευση νερού.”

Judith - Αστική περιοχή

Οι τοπικοί ακτιβιστές εργάζονται σκληρά για να βοηθήσουν τους ανθρώπους να προσαρμοστούν στην κλιματική αλλαγή. Οι κύριες στρατηγικές προσαρμογής που χρησιμοποιούνται στο Ισίολο για την αντιμετώπιση ή τον μετριασμό των κινδύνων

που συνδέονται με τη γεωργική παραγωγή και την επισιτιστική ασφάλεια περιλαμβάνουν τη χρήση ανθεκτικών στην ξηρασία ποικιλιών καλλιεργειών και τη δάσωση¹¹.

“ Όταν δεν υπάρχει νερό, μπορείς να σκεφτείς μια άλλη ιδέα για τη δραστηριότητά σου.”

Judith - Αστική περιοχή

Πράγματι, η ετοιμότητα θεωρείται αποφασιστικό βήμα, που σημαίνει επίσης αποφυγή της μετανάστευσης:

“ Εάν οι άνθρωποι μάθουν να είναι προετοιμασμένοι, δεν είναι απαραίτητο να μεταναστεύσουν.”

Judith - Αστική περιοχή

11. Η έννοια της δάσωσης είναι διαφορετική από εκείνη της αναδάσωσης. Δάσωση σημαίνει μετατροπή εκτάσεων που δεν ήταν δασικές για μεγάλο χρονικό διάστημα σε δάσος, και αναφέρεται στη δημιουργία δάσους εκεί όπου δεν υπήρχε δάσος πριν, ή εκεί όπου είχε χαθεί το δάσος εδώ και πολύ καιρό. Αντίθετα, η αναδάσωση αναφέρεται στην αναφύτευση δέντρων σε εκτάσεις που αποφιλώθηκαν πιο πρόσφατα.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΥΣΕΙΣ

Οι συχνότερες και παρατεταμένες ξηρασίες και οι ασταθείς βροχοπτώσεις έχουν τεράστιες συνέπειες για το περιβάλλον και τον βιοπορισμό των συμμετεχόντων στην έρευνα, οι οποίοι εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη γεωργική παραγωγή και την κτηνοτροφία. Οι επιπτώσεις τέτοιων ακραίων φαινομένων επηρεάζουν την επισιτιστική ασφάλεια και τη διατροφή, και τελικά έχουν αντίκτυπο και στη μόρφωση των παιδιών, καθώς το οικογενειακό εισόδημα μειώνεται αφού δεν υπάρχουν αρκετά χρήματα για να καλυφθούν τα έξοδα της φοίτησης στο σχολείο, όπως τα βιβλία ή οι στολές. Ωστόσο, η Κομητεία Ισίολο αποτελεί ταυτόχρονα περιοχή προορισμού για όσους μεταναστεύουν από άλλα εδάφη που κινδυνεύουν, όπως η Κομητεία Τουρκάνα, όπου είναι συχνές οι συγκρούσεις για τους πόρους.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων και την επίτευξη των ΣΒΑ, οι ντόπιοι που συμμετείχαν στην περιπτωσιολογική μελέτη φαίνεται να είναι υπέρ των παρεμβάσεων για την ανάπτυξη ανθεκτικότητας, πέραν των συμβατικών στρατηγικών αντιμετώπισης καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, επιδιώκοντας τη δημιουργία ενός μακροπρόθεσμου οράματος για

την αντιμετώπιση των υποκείμενων αδυναμιών. Η διασυννοιακή μετανάστευση δεν θεωρείται μακροπρόθεσμη λύση· αντιθέτως, για ορισμένους από τους ερωτηθέντες, θα μπορούσε να αποτελέσει έναν τρόπο για να αποκομίσουν βέλτιστες πρακτικές και καλά παραδείγματα στρατηγικών αντιμετώπισης από πιο ανθεκτικές χώρες, ώστε στη συνέχεια να τα αναπαραγάγουν στο Ισίολο.

Σε επίπεδο διακυβέρνησης, τελικά, η ενίσχυση ενός ευρύτερου μηχανισμού διακυβέρνησης, καθώς και η κατάρτιση και εφαρμογή σχεδίων δράσης για την κλιματική αλλαγή σε επίπεδο κομητείας που θα βασίζονται στην εκτίμηση των τοπικών αναγκών και πόρων, θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντικό βήμα για να τεθεί σε λειτουργία η στρατηγική της χώρας για το κλίμα. Ταυτόχρονα, θα ήταν επιθυμητή η εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της IGAD που προβλέπει την ανάπτυξη ασφαλών και νόμιμων μεταναστευτικών οδών προς άλλες χώρες για την ανταλλαγή επαγγελματικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων, προκειμένου η μετανάστευση να μην αποτελεί οριστική λύση αλλά προληπτική στρατηγική.

Herd of cows coming from a water source in the area of Merti village. ©ArtfulEyesProduction

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επειδή συχνά παρουσιάζεται ως μελλοντική κρίση, η παρούσα έκθεση περιγράφει πώς η **κλιματική κρίση είναι αντιθέτως ένα ισχυρό φαινόμενο εδώ και τώρα στην καθημερινή ζωή** των συμμετεχόντων μας στην Καμπότζη, τη Γουατεμάλα, την Κένυα και τη Σενεγάλη. Ωστόσο, η δύναμη αυτή δεν είναι καθαρά 'φυσική', αλλά αντιθέτως είναι συνυφασμένη με διαρθρωτικούς πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς παράγοντες που επιδεινώνουν τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης στην καθημερινή ζωή. Η κλιματική κρίση σήμερα επηρεάζει τοπία που έχουν ήδη αναδιαρθρωθεί σημαντικά από τις διεργασίες της νεοφιλελεύθερης γεωργίας και της αποικιοκρατίας (Parenti, 2011). Είναι σημαντικό να τονιστεί εδώ ότι όσοι συμμετείχαν σε αυτό το ερευνητικό έργο είναι άνθρωποι ιδιαίτερα εκτεθειμένοι στις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης στις επιλεγμένες χώρες, καθώς ο βιοπορισμός τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον (γεωργία, κυρίως μη-αρδευόμενη, ή αλιεία μικρής κλίμακας). Ως εκ τούτου, είναι πολύ περισσότερο εκτεθειμένοι στον αντίκτυπο της κλιματικής κρίσης. Η αλλαγή του κλίματος αποτελεί όλο και μεγαλύτερη απειλή για τον βιοπορισμό κοινοτήτων και ατόμων, αλλά τα Κράτη δεν κατορθώνουν να αντιμετωπίσουν αυτή την απειλή.

Όπως δείχνουν τα πορίσματα της έρευνας, η κλιματική αλλαγή θεωρείται ότι αυξάνει τη μεταβλητότητα των μετεωρολογικών συνθηκών και, ως εκ τούτου, την μη-προβλεψιμότητα και την ένταση των καιρικών φαινομένων. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στα ακανόνιστα μοτίβα βροχοπτώσεων και στα συναφή ακραία φαινόμενα που οδηγούν σε αργής εξέλιξης ή αιφνίδια καιρικά φαινόμενα, όπως η ξηρασία και οι ξαφνικές πλημμύρες. Η αβεβαιότητα σχετικά με τις εποχικές βροχοπτώσεις επηρεάζει επίσης τη διαθεσιμότητα και την ποιότητα των υδάτων. **Ο αρνητικός αντίκτυπος της ανθρώπινης δραστηριότητας πηγάζει από την κακοδιαχείριση ή την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων** που οδηγεί στην αποψίλωση των δασών (παράνομη υλοτομία στην Καμπότζη και τη Γουατεμάλα), την ερημοποίηση (στη Σενεγάλη και στην Κένυα) και τη διατάραξη των οικοσυστημάτων, όπως τα μαγκρόβια δάση κοντά στις ακτές της Σενεγάλης. Η αλιεία στη Σενεγάλη καταστρέφεται από την κλιματική κρίση, αλλά και από την κακοδιαχείριση των αποβλήτων, τη ρύπανση και την αρπαγή των θαλασσών. Οι πλημμύρες στην Καμπότζη προκαλούνται τόσο από τις ακανόνιστες βροχοπτώσεις και την ένταση των βροχών, όσο και από τις κακές υποδομές και την κατασκευή φραγμάτων στον ποταμό Μεκόνγκ, κυρίως από την Κίνα, αλλά και από το Λάος, που επιδεινώνουν τις επιπτώσεις της

κλιματικής κρίσης. Η αρπαγή γης προέκυψε ως ζήτημα και στις τέσσερις περιπτώσιολογικές μελέτες.

Ο αντίκτυπος της κλιματικής κρίσης συνδέεται με **διατομεακούς παράγοντες**: η ηλικία, η αναπηρία, το φύλο, αν είναι κανείς μέλος αυτόχθονης ή μειονοτικής ομάδας, ή αν έχει χαμηλότερο εισόδημα, μπορούν επίσης να επηρεάσουν τον βαθμό του αντίκτυπου. Η ηλικία αποτελεί βασικό παράγοντα σε όλες τις χώρες μελέτης που έχουν πολύ νεανικό πληθυσμό. Οι νέοι είναι αυτοί που μένουν χωρίς ελπίδα και ευκαιρίες, και οι νέοι είναι αυτοί που επιδιώκουν να μεταναστεύσουν για να βοηθήσουν τις οικογένειές τους ή/και για προσωπικές φιλοδοξίες. **Η αλλαγή του κλίματος μπορεί επομένως να κατανοηθεί ως πολλαπλασιαστής των προϋπαρχουσών ευαλωτοτήτων**, όπως η φτώχεια, η έλλειψη πόρων και η επισιτιστική ανασφάλεια, οι οποίες αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν η μία την άλλη. Στη Γουατεμάλα υπάρχει σοβαρός βαθμός οριζόντιων (και κάθετων) ανισοτήτων μεταξύ των εθνοτικών διαιρέσεων, και ειδικότερα οι Μάγια αντιμετωπίζουν σοβαρές διακρίσεις και αποκλεισμό. Δεδομένου ότι οι αυτόχθονες ζουν κυρίως σε αγροτικές περιοχές και βασίζουν τον βιοπορισμό τους στη γεωργία αυτοσυντήρησης, είναι επίσης οι πλέον εκτεθειμένοι στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Υιοθετώντας μία αντιρατσιστική και διατομεακή οπτική στην ανάλυση της κλιματικής κρίσης και της μετανάστευσης, αποκαλύπτεται η υποκείμενη ιστορική αιτιώδης συνάφεια και η περίπλοκη φύση των ανισοτήτων, εφιστώντας την προσοχή στις αλληλένδετες συνάφειες της καπιταλιστικής εξορυκτικής οικονομίας που τροφοδοτούν την κλιματική κρίση και τις άνισες επιπτώσεις της παγκοσμίας.

Ενολίγοις, όπως έχει καταδείξει η εκτενής επιστημονική βιβλιογραφία, η σχέση κλιματικής αλλαγής και μετανάστευσης δεν μπορεί να αναγνωριστεί σε απόλυτους όρους. Αντιθέτως, οι περιβαλλοντικοί παράγοντες - που επιδεινώνουν τα επίπεδα προσωπικής ευαλωτότητας - συνδέονται με άλλους παράγοντες οι οποίοι, ανάλογα με την εκάστοτε χώρα, αναδεικνύονται ως πιο εμφανείς από άλλους. Τα αποτελέσματα, ιδίως από τις συνεντεύξεις εξ αποστάσεως, επιβεβαίωσαν ότι **συνήθως δεν υπάρχει πραγματική και αποτελεσματική εφαρμογή σε αποτελεσματικές εθνικές πολιτικές των υφιστάμενων δεσμευτικών μέσων και κατευθυντήριων γραμμών που έχουν υιοθετηθεί σε περιφερειακό επίπεδο, με αποτέλεσμα να μειώνεται το επίπεδο προστασίας των ευάλωτων ατόμων**.

Και στις τέσσερις περιπτώσιολογικές μελέτες, η

κλιματική αλλαγή θεωρήθηκε σύμπτωμα και όχι αιτία των δυσκολιών. Επιπλέον, η βαρύτητά της στην απόφαση για μετανάστευση ποικίλλει μεταξύ των χωρών και των ατόμων. **Η κλιματική κρίση αλληλεπιδρά με τις προϋπάρχουσες και τις παραδοσιακές μεταναστευτικές κινήσεις**. Για παράδειγμα, στην Κένυα, σε σύγκριση με τις άλλες τρεις χώρες, η κλιματική αλλαγή διαδραμάτισε ισχυρότερο ρόλο στη σχετική απόφαση λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών της νομαδικής κτηνοτροφίας. Γενικώς, οι συμμετέχοντες βλέπουν τη μετανάστευση ως στρατηγική προσαρμογής και ως τρόπο βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των ιδίων, αλλά και των οικογενειών τους χάρη στα εμβάσματα. Ωστόσο, αναγνωρίστηκε ότι αυτό ισχύει συχνά επειδή δεν υπάρχουν άλλες δυνατότητες. Επιπλέον, πολλοί μίλησαν για τις δυσκολίες της μετανάστευσης, ιδίως για τον διαχωρισμό των οικογενειών. Πρόκειται για τόπους όπου γίνεται όλο και πιο δύσκολος ο βιοπορισμός με άλλους τρόπους, επομένως η μετανάστευση θεωρείται ο μόνος τρόπος για να εξασφαλιστούν τα προς το ζην. Πράγματι, παρ' ότι δεν είναι ίσως δυνατόν να εντοπιστεί άμεση αιτιακή σχέση, είναι προφανές ότι η κλιματική κρίση διαμορφώνει και άμεσα και έμμεσα την ανθρώπινη κινητικότητα και ότι αυξάνονται οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης. Επιπλέον, στη Σενεγάλη, βλέπουμε πώς τα μοτίβα μετακίνησης είναι εξαιρετικά πολύπλοκα και μπορεί επίσης να είναι προς την κατεύθυνση του κλιματικού κινδύνου στις αστικές περιοχές. Είναι σημαντικό, όπως καταδεικνύουν οι τέσσερις περιπτώσιολογικές μελέτες μας και ένας τεράστιος όγκος έρευνας, ότι **η ενδοπεριφερειακή μετανάστευση είναι πολύ πιο διαδεδομένη από τη διαπεριφερειακή μετανάστευση**.

Η χαμηλή κατάταξη των χωρών της περιπτώσιολογικής μελέτης στον δείκτη διαβατηρίων¹² (η κατάταξη βασίζεται στον αριθμό των προορισμών στους οποίους μπορούν να έχουν πρόσβαση οι κάτοχοί τους) και ένα εξαιρετικά περιοριστικό σύστημα θεωρήσεων, το οποίο έχει υπέρογκο κόστος, σημαίνει ότι οι νόμιμοι δίαυλοι διασυνοριακής μετανάστευσης είναι εξαιρετικά περιορισμένοι, αφήνοντας ελάχιστες επιλογές κινητικότητας για τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Όπως έχει δείξει η έρευνα, σε πολλές περιπτώσεις οι συνοριακοί έλεγχοι έχουν απλώς ανακατευθύνει τους μετανάστες προς εναλλακτικές, συχνά πιο επικίνδυνες διαδρομές (De Genova, 2018· Squire, 2017). Αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές στις ζωές των ανθρώπων στη Σενεγάλη και τη Γουατεμάλα οι οποίοι επιχείρησαν επικίνδυνα ταξίδια προς το Βόρειο Ημισφαίριο, σε γεωγραφικές περιοχές που έγιναν τοπία θανάτου εξαιτίας των άδικων συνοριακών ελέγχων. Οι άνθρωποι στην Καμπότζη είναι εκτεθειμένοι σε υψηλό κόστος θεωρήσεων και εκμετάλλευση επειδή δεν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα όταν μεταναστεύουν παράνομα στην Ταϊλάνδη. Στη Σενεγάλη, τη Γουατεμάλα

και την Καμπότζη, τα εμβάσματα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομία της χώρας, γεγονός που μειώνει το κίνητρο του Κράτους να ρυθμίσει τη μετανάστευση. Έτσι, μειώνονται οι πιθανότητες νομίμων διαύλων μετανάστευσης και, επομένως, όσοι επιχειρούν να μεταναστεύσουν εκτός των συνόρων αντιμετωπίζουν αυξημένη πιθανότητα εκμετάλλευσης και μεγάλο κόστος για να εξασφαλίσουν τη διέλευση με παράτυπα μέσα.

Υπό την έννοια αυτή, η δικαιοσύνη στην κινητικότητα (Sheller, 2018) είναι ένα από τα κρίσιμα πολιτικά και ηθικά ζητήματα στις μέρες μας. Κατά την άποψη του Sheller, η εξουσία και η ανισότητα διαμορφώνουν τη διαχείριση και τον έλεγχο της κυκλοφορίας, δημιουργώντας μια συνολική δικαιοσύνη/αδικία κινητικότητας στον κόσμο. Συνεπώς, υπάρχει σαφώς ανάγκη για μια πιο ισορροπημένη και διαφοροποιημένη προσέγγιση, η οποία να αναγνωρίζει την αλληλένδετη φύση των ανθρώπων και του πλανήτη και τις ανισότητες όσον αφορά την πρόσβαση στους πόρους, συμπεριλαμβανομένης της κυκλοφορίας. Στην πραγματικότητα, **η διεύρυνση της έννοιας της κλιματικής δικαιοσύνης σε 'δικαιοσύνη στην κινητικότητα'** αποκαλύπτει πώς η κλιματική κρίση περιλαμβάνει ένα ευρύτερο σύνολο θεμάτων σε σχέση με τα πολιτικά δικαιώματα, με άμεσα αντιληπτές εκτεταμένες επιπτώσεις πέραν των περιβαλλοντικών. Σύμφωνα με τις αναδυόμενες τάσεις στη νομολογία, τόσο τα επιμέρους Κράτη όσο και η διεθνής κοινότητα στο σύνολό της θα πρέπει να ασχοληθούν με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα άτομα υιοθετώντας **μια προσέγγιση βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα** και να διασφαλίσουν επίσης μια διακυβέρνηση της μετανάστευσης η οποία να είναι υπεύθυνη και να σέβεται τα υφιστάμενα νομικά μέσα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (βλ. Εισαγωγή).

Αυτό που είναι σαφές είναι ότι το δικαίωμα, όπως αναγνωρίστηκε από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών τον Οκτώβριο του 2021, σε ένα ασφαλές, καθαρό, υγιές και βιώσιμο περιβάλλον δεν ασκείται από τους κατοίκους στα μέρη όπου διεξήχθη η έρευνα. **Αυτό απαιτεί επείγουσα δράση**. Τα καθημερινά βιώματα των συμμετεχόντων στην έρευνα δείχνουν πώς οξύνεται η κλιματική κρίση από τα υποκείμενα κοινωνικοοικονομικά αίτια. Συμφωνούμε με τον Achille Mbembe (2020) ο οποίος κάνει έκκληση για το καθολικό δικαίωμα στην αναπνοή, με την έννοια όχι μόνο της βιολογικής αναπνοής, αλλά της πλήρους απόλαυσης της ανθρώπινης εμπειρίας. Αυτό εμείς το βλέπουμε ως ενσωματωμένο στο δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον για όλους με την ευρύτερη έννοια. Να υιοθετήσουμε μια πολιτική φροντίδας, βασισμένη στη φεμινιστική και αντιρατσιστική πράξη, για να μπορέσουμε 'να ξανακάνουμε τον κόσμο κατοικήσιμο για όλους' (Mbembe and Goldberg, 2018).

12. <https://www.passportindex.org/>

Οι παρούσες συστάσεις πολιτικής αναπτύσσονται σύμφωνα με τους σκοπούς και τους στόχους του έργου #ClimateofChange στο πλαίσιο του προγράμματος DEAR και, ως εκ τούτου, απευθύνονται στη διεθνή κοινότητα, την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις εθνικές κυβερνήσεις των Κρατών Μελών της ΕΕ, καθώς και των χωρών της περιπτώσιολογικής μελέτης. Οι συστάσεις βασίζονται τόσο σε μελέτη των παγκόσμιων άνισων οικολογικών σχέσεων, όσο και στα ειδικά αιτήματα και λύσεις που πρότειναν οι συμμετέχοντες στην έρευνα οι οποίοι επιδιώκουν να ξανακάνουν το περιβάλλον τους κατοικήσιμο.

Η **διεθνής κοινότητα** θα πρέπει:

- **Να ενισχύσει και να αξιοποιήσει το προϋπάρχον** φάσμα δεσμεύσεων υψηλού επιπέδου, μέσων πολιτικής, συμπράξεων μεταξύ ενδιαφερομένων, και **μηχανισμών** που παρέχουν καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της εσωτερικής και διασυνοριακής μετατόπισης που συνδέεται με τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης.
- Να δημιουργήσει νέες **νόμιμες μεταναστευτικές οδούς** που θα μπορούν να παρέχουν σχετική προστασία στους μετανάστες που πλήττονται από την κλιματική κρίση και να διευκολύνουν τις στρατηγικές μετανάστευσης για την αντιμετώπισή της (για παράδειγμα, θα μπορούσε να προβλέπεται ένα καθεστώς για ανθρώπους που μετακινούνται στο πλαίσιο των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, όπως ανθρωπιστική βίζα, προσωρινή προστασία, άδεια παραμονής, περιφερειακές και διμερείς συμφωνίες ελεύθερης κυκλοφορίας, μεταξύ άλλων).
- Να προασπίζεται το καθολικό δικαίωμα σε ένα ασφαλές, καθαρό, υγιές και βιώσιμο περιβάλλον και να ενισχύει τα δικαιώματα κινητικότητας (προσωρινή βίζα ή μέσα διευκόλυνσης των ταξιδιών παρακάμπτοντας τον δείκτη διαβατηρίου, δίκαιοι συνοριακοί έλεγχοι) και να εφαρμόζει τις συστάσεις του Ειδικού Εισηγητή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα και το περιβάλλον και του Ειδικού Εισηγητή του ΟΗΕ για τις Σύγχρονες Μορφές Ρατσισμού, Φυλετικών Διακρίσεων, Ξενοφοβίας και Συναφούς Μισαλλοδοξίας.

- ο Η UNEA (Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον) θα πρέπει να αρχίσει διαπραγματεύσεις για μια νομικά δεσμευτική συμφωνία για τα πλαστικά (βλ. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=28143&LangID=E>)
- Να επιστήσει την προσοχή και να εξαρθρώσει τις παγκόσμιες άνισες (οικολογικές) σχέσεις δίνοντας τη γηπίσω στις αυτόχθονες κοινότητες και επιβεβαιώνοντας την κυριαρχία των πρώην αποικισμένων λαών, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης και του ελέγχου των φυσικών πόρων και άλλων μέσων παραγωγής και αναπαραγωγής.
- Να υιοθετήσει έναν νέο οικολογικό τρόπο σκέψης, ο οποίος θα επανεξετάσει και θα ανατρέψει τις αποικιοκρατικές αντιλήψεις για τις σχέσεις μεταξύ λαών, τόπων και των οικολογιών τους. Έναν τρόπο σκέψης που θα αναγνωρίζει την αμοιβαία επιδραστική σύνδεση μεταξύ ανθρώπων και φύσης, δηλαδή ότι είμαστε εγγενώς συνδεδεμένοι με τις ζωές των μη-ανθρώπινων πλασμάτων και το μέλλον του πλανήτη που μοιραζόμαστε.
- Να βελτιώσει και να ανταλλάξει τεχνολογίες προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.
- Να κάνει έκκληση στα Κράτη που έχουν συμβάλει περισσότερο στην κλιματική αλλαγή για να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να παράσχουν οικονομική στήριξη για τη χρηματοδότηση των πολιτικών μετριασμού και προσαρμογής των λαών και των περιοχών που έχουν πληγεί περισσότερο.

Οι εθνικές ή/και τοπικές αρχές της Σενεγάλης θα πρέπει:

- Να αναθεωρήσουν τη Συμφωνία ΕΕ-Σενεγάλης για μια βιώσιμη αλιευτική σύμπραξη υπό το πρίσμα της έγκρισης της Συμφωνίας που θα διαδεχθεί τη Συμφωνία του Κοτονού, καθώς και της αρχής της αειφόρου ανάπτυξης και της αρχής της προφύλαξης.
- Να δημιουργήσουν προστατευόμενες θαλάσσιες ζώνες για την προώθηση της αναπαραγωγής των ψαριών.
- Να ενθαρρύνουν τα σχέδια αναδάσωσης: φύτευση μαγκρόβιων, δέντρων Καζουαρίνα και άλλων ειδών που συμβάλλουν στη σταθεροποίηση του εδάφους και στην

προστασία από τη διάβρωση των ακτών.

- Να βοηθήσουν και να δώσουν τη δυνατότητα σε ακτιβιστές επιτόπου να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη σχετικά με την κλιματική κρίση.
- Να παρακολουθούν τα απόβλητα που αποστέλλονται στη Σενεγάλη από άλλες χώρες.
- Να επεκτείνουν προγράμματα επαναχρησιμοποίησης πλαστικών σακουλών για την κατασκευή σκληρών λίθων λιθόστρωσης, όπως αυτά που αναπτύχθηκαν στο Πανεπιστήμιο Université Cheikh Anta Diop de Dakar (UCAD).
- Να συμπεριλάβουν τοπικές φωνές στη λήψη αποφάσεων.
- Να βελτιώσουν τις γνώσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή και τις στρατηγικές αντιμετώπισης, μετριασμού και προσαρμογής.

Οι εθνικές ή/και τοπικές αρχές της Καμπότζης θα πρέπει:

- Να ρυθμίσουν την αποψίλωση των δασών, να επιβάλουν ρυθμίσεις και πρόστιμα σε όσους αποψιλώνουν το πλημμυρισμένο δάσος.
- Να ενισχύσουν τη διαθεσιμότητα του νερού και τα αρδευτικά συστήματα με πρόσθετη τεχνική υποστήριξη για τη βελτίωση της καλλιέργειας και της παραγωγικότητας.
- Να προωθήσουν και να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με τη σημασία των πλημμυρισμένων δασών, καθώς και την τεχνική κατάρτιση για τη γεωργική παραγωγή.
- Να μειώσουν την αρπαγή γης και την αναγκαστική έξωση.
- Να βελτιώσουν την προστασία των ακτιβιστών για το περιβάλλον.
- Να συμπεριλάβουν τοπικές φωνές στη λήψη αποφάσεων.
- Να βελτιώσουν τις γνώσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή και τις στρατηγικές αντιμετώπισης, μετριασμού και προσαρμογής.

Οι εθνικές ή/και τοπικές αρχές της Γουατεμάλας θα πρέπει:

- Να ρυθμίσουν καλύτερα τις μονοκαλλιέργειες για την αποφυγή πρακτικών εκμετάλλευσης.
- Να ενθαρρύνουν τις περιβαλλοντικές γνώσεις και να βελτιώσουν την ενεργό συμμετοχή της κοινότητας στην προστασία του περιβάλλοντος.
- Να εφαρμόσουν κατάλληλες πολιτικές για την προώθηση της ισότιμης ανάπτυξης.
- Να εφαρμόσουν και να επιβάλουν νομοθεσία

για το νερό, τη διάθεση των αποβλήτων και τη χρήση της γης.

- Να βελτιώσουν την προστασία των ακτιβιστών για το περιβάλλον.
- Να βελτιώσουν τις γνώσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή και τις στρατηγικές αντιμετώπισης, μετριασμού και προσαρμογής.
- Να καταπολεμήσουν τις διακρίσεις όσον αφορά την πρόσβαση στη γη και τη βία κατά του αυτόχθονος πληθυσμού.

Οι εθνικές ή/και τοπικές αρχές της Κένυας θα πρέπει:

- Να αναπτύξουν και να βελτιώσουν συστήματα άρδευσης.
- Να επενδύσουν σε εναλλακτική γεωργική τεχνολογία, παρέχοντας επίσης ανταλλαγή γνώσεων με τρίτες χώρες για την ενίσχυση των ορθών πρακτικών.
- Να συμπεριλάβουν τοπικές φωνές στη λήψη αποφάσεων.
- Να ενισχύσουν την ασφάλεια των νομάδων κτηνοτρόφων.
- Να συνεργαστούν με γειτονικές χώρες για την πλήρη εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της IGAD που προβλέπει την ανάπτυξη ασφαλών και νόμιμων οδών μετανάστευσης σε περιφερειακό επίπεδο.
- Να βελτιώσουν τις γνώσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή και τις στρατηγικές αντιμετώπισης, μετριασμού και προσαρμογής.

Οι ΜΚΟ της ΕΕ

- Θα πρέπει να δημιουργήσουν δίκτυα αλληλεγγύης με αυτούς που πλήττονται πιο άμεσα, ώστε οι φωνές και οι απόψεις όσων βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της κλιματικής κρίσης να μπορούν να ενταχθούν στις στρατηγικές και τις ατζέντες τους.
- Θα πρέπει να οργανώσουν εκστρατείες για να διασφαλίσουν τη διάδοση, την υπογραφή και την προώθηση των αιτημάτων¹³

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Κράτη Μέλη θα πρέπει:

- Να αναπτύξουν μια στιβαρή **πολιτική γλώσσα** η οποία θα καθορίζει το δικαίωμα μετακίνησης, αλλά πρέπει και να προασπίζονται το δικαίωμα διαμονής και παραμονής και να παρέχουν κλιματικές αποζημιώσεις για να βοηθήσουν σε αυτό.
- Να βελτιώσουν την πολιτική για τις **αναπαραστάσεις στα μέσα μαζικής**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ενημέρωσης**, καταργώντας τις αλλοτριωτικές και κινδυνολογικές, αποπολιτικοποιημένες αναπαραστάσεις, και θα πρέπει να αναδεικνύονται **αφηγήματα αντίστασης** αντί να παρουσιάζονται οι άνθρωποι ως άτομα (θύματα) που υποκύπτουν στο άνισο/νοσηρό κατεστημένο.
- Να αναγνωρίσουν την **ποικιλομορφία της περιβαλλοντικής γνώσης** - και να επιδιώξουν να συμπεριλάβουν διαφορετικές φωνές στον ακτιβισμό/στις λύσεις για το κλίμα και να ενσωματώσουν τους ντόπιους στη λήψη αποφάσεων και στις λύσεις για το κλίμα, καθώς και να ενισχύσουν τους διαύλους επικοινωνίας και ενημέρωσης/ανταλλαγής γνώσεων.
 - **Να καλλιεργήσουν συμμαχίες αλληλεγγύης και συλλογική δράση** με τους ανθρώπους στους λαούς και τις περιοχές που πλήττονται περισσότερο.
 - Να δημιουργήσουν **νόμιμες μεταναστευτικές οδούς σε επίπεδο ΕΕ (προσωρινή βίζα) και σε εθνικό επίπεδο**.
 - **Να αντιμετωπίσουν και να ξεπεράσουν τον καπιταλιστικό εξορκτισμό και την κλιματική αποικιοκρατία**. Επομένως, να αφήσουν πίσω τους τα ορυκτά καύσιμα και να αποκτήσουν πιο έντονη περιβαλλοντική συνείδηση και υπεύθυνους τρόπους παραγωγής και, κυρίως, **να βασιστούν σε διαφορετικές γνωσιολογίες, και όχι στις ευρωκεντρικές εξορκτικές μεθόδους παραγωγής**. Η ισχύουσα τάξη πραγμάτων αποτελεί απειλή για τη μακροπρόθεσμη περιβαλλοντική ασφάλεια.
 - Να αναθεωρήσουν τη Συμφωνία ΕΕ-Σενεγάλης για μια βιώσιμη αλιευτική σύμπραξη υπό το πρίσμα της έγκρισης της Συμφωνίας που θα διαδεχθεί τη Συμφωνία του Κοτονού, καθώς και της αρχής της αειφόρου ανάπτυξης και της αρχής της προφύλαξης.
 - Να θεσπίσουν υποχρεωτικά μέτρα για τη μείωση της χρήσης πλαστικού μέσω φιλόδοξων στόχων, μεταξύ άλλων αυξάνοντας την επαναχρησιμοποίηση και την επισκευή εξοπλισμού και προϊόντων, η οποία έχει αποδειχθεί πιο αποτελεσματική από οικονομικής και τεχνικής άποψης σε σύγκριση με την ανακύκλωση, και να επεκτείνουν τη Διευρυμένη Ευθύνη του Παραγωγού και την εταιρική κοινωνική ευθύνη ως θεμελιώδη εργαλεία για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας ρύπανσης από τα πλαστικά.

Allison, E.H. et al. (2009) 'Vulnerability of national economies to the impacts of climate change on fisheries', *Fish and Fisheries*, 10(2), pp. 173–196. doi:10.1111/j.1467-2979.2008.00310.x.

Amara, R., Diop, M., Diop, C., & Ouddane, B. (2019). Chapter 37—The Senegalese Coastal and Marine Environment. In C. Sheppard (Ed.), *World Seas: An Environmental Evaluation (Second Edition)* (pp. 855–873). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-805068-2.00043-7>

Anthony, E.J. (2015) 'Patterns of Sand Spit Development and Their Management Implications on Deltaic, Drift-Aligned Coasts: The Cases of the Senegal and Volta River Delta Spits, West Africa', in Randazzo, G., Jackson, D.W.T., and Cooper, J.A.G. (eds) *Sand and Gravel Spits*. Cham: Springer International Publishing (Coastal Research Library), pp. 21–36. doi:10.1007/978-3-319-13716-2_2.

Baldwin, A. (2013). Racialisation and the Figure of the Climate-Change Migrant. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 45(6), 1474–1490. <https://doi.org/10.1068/a45388>

Baldwin, A., & Bettini, G. (Eds.). (2017). *Life Adrift: Climate Change, Migration, Critique*. Rowman & Littlefield Publishers.

Barnett, J., and W. N. Adger. (2007). Climate change, human security and violent conflict. *Political Geography* 26(6):639-655. <http://dx.doi.org/10.1016/j.polgeo.2007.03.003>

Bauman, Z. (1998). *Globalization: the human consequences*. New York: Columbia University Press.

Bernards, N. (2019). 'Latent' surplus populations and colonial histories of drought, groundnuts, and finance in Senegal. *Geoforum*. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.10.007>

Bernards, N. (2020). Climate change: How Senegal's colonial history made it more vulnerable. *The Conversation*. <http://theconversation.com/climate-change-how-senegals-colonial-history-made-it-more-vulnerable-132063>

Bettini, G. (2013). Climate Barbarians at the Gate? A critique of apocalyptic narratives on 'climate refugees'. *Geoforum*, 45, 63–72. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2012.09.009>

Boas, I., Farbotko, C., Adams, H., Sterly, H., Bush, S., van der Geest, K., Wiegel, H., Ashraf, H., Baldwin, A., Bettini, G., Blondin, S., de Bruijn, M., Durand-Delacré, D., Fröhlich, C., Gioli, G., Guaita, L., Hut, E., Jarawura, F. X., Lamers, M., Hulme, M. (2019). Climate migration myths. *Nature Climate Change*, 9(12), 901–903. <https://doi.org/10.1038/s41558-019-0633-3>.

Brickell, K. et al. (2018) *Blood Bricks: Untold Stories of Modern Slavery and Climate Change from Cambodia*. Royal Holloway University of London. Available at: <https://static1.squarespace.com/static/596df9f8d1758e3b451e0fb2/t/5bc4d7cdc83025e41e7b10a0/1539627177544/Blood+bricks+high+res+v2.pdf> (Accessed: 7 October 2020).

Brickell, K. et al. (2020) 'Compounding crises of social reproduction: Microfinance, over-indebtedness and the COVID-19 pandemic', *World Development*, 136, p. 105087. doi:10.1016/j.worlddev.2020.105087.

Brown, M. E., and C. C. Funk. (2008). Food security under climate change. *Science* 319(5863):580-581. <http://dx.doi.org/10.1126/science.1154102>

Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED) (2018). *Cred Crunch 52 - Economic Losses, Poverty and Disasters: 1998-2017*.

Chua, S.D.X. et al. (2021) Drastic decline of floodpulse in the Cambodian floodplains (the Mekong River and the Tonle Sap system). preprint. *Rivers and Lakes/Instruments and observation techniques*. doi:10.5194/hess-2021-378.

Consejo Nacional de Cambio Climático (CNCC) (2017), Líneas de investigación en cambio climático. Consejo Nacional de Cambio Climático. Guatemala.

Consejo Nacional de Cambio Climático (CNCC). (2016), Plan de acción nacional de cambio climático. Guatemala.

Crang, P. et al. (2020) 'Discardscapes of fashion: commodity biography, patch geographies, and pre-consumer garment waste in Cambodia', *Social & Cultural Geography* [Preprint]. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14649365.2020.1777322> (Accessed: 10 July 2020).

Daniels, A., Gutierrez, M., Fanjul, G., Guereña, A., Matheson, I., and Watkins, K. (2016). *Western Africa's Missing Fish. The Impacts of Unreported and Unregulated Fishing and Under-Reporting Catches by Foreign Fleets*. London: Overseas Development Institute.

De Genova, N. (2018). The "migrant crisis" as racial crisis: Do Black Lives Matter in Europe? *Ethnic and Racial Studies*, 41(10), 1765–1782. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1361543>

Durand-Delacré, D., Bettini, G., Nash, S. L., Sterly, H., Gioli, G., Hut, E., Boas, I., Farbotko, C., Sakdapolrak, P., de Bruijn, M., Tripathy Furlong, B., van der Geest, K., Lietaer, S., & Hulme, M. (2021). Climate Migration Is about People, Not Numbers. In S. Böhm & S. Sullivan (eds.), *Negotiating Climate Change in Crisis* (pp. 63–82). Open Book Publishers. <https://doi.org/10.11647/obp.0265.06>

Ellen MacArthur Foundation (2017). *Redesigning the future of fashion*. Available at: <https://ellen-macarthurfoundation.org/topics/fashion/overview>

Eyler, B. and Weatherby, C. (2019) *Letters from the Mekong: Toward a Sustainable Water-Energy-Food Future in Cambodia*. Washington DC: Stimson Center. Available at: <https://www.stimson.org/2019/letters-mekong-toward-sustainable-water-energy-food-future-cambodia-0/> (Accessed: 19 November 2021).

Geddes A, Adger WN, Arnell NW, Black R, Thomas DSG. (2012). Migration, Environmental Change, and the 'Challenges of Governance.' *Environment and Planning C: Government and Policy*. 30(6):951-967. doi:10.1068/c3006ed.

Giacomelli, E. & Walker, S. (2021, July 6). Challenging Eurocentric Perceptions of Mobility Justice through Climate Diaries [Online]. *The Sociological Review Magazine*. <https://doi.org/10.51428/tsr.gxit8834>

Gleditsch N. P., Furlong K., Hegre H., Lacina B., and Owen T. . (2006). Conflicts over shared rivers: resource scarcity or fuzzy boundaries? *Political Geography* 25(4):361-382. <http://dx.doi.org/10.1016/j.polgeo.2006.02.00>

Gueye, C., Fall, A. S., & Tall, S. M. (2015). Dakar, Touba and the Senegalese cities network produced by climate change. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 13, 95–102. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2015.02.009>

Hanjra, M. A., and M. E. Qureshi. (2010). Global water crisis and future food security in an era of climate change. *Food Policy* 35 (5):365-377. <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodpol.2010.05.006>

Human Rights Watch (HRW) (2020). *Deportation with a Layover. Failure of Protection under the US-Guatemala Asylum Cooperative Agreement*. Available at: *Deportation with a Layover Failure of Protection under the US-Guatemala Asylum Cooperative Agreement*; <https://reliefweb.int/report/united-states-america/us-government-s-new-safe-third-country-deal-guatemala-puts-asylum>.

Hutson, A. (2021). In the Ocean: Senegal's Plastic Waste Problem. *Africa Today*, 68(1), 145–150.

Instituto Nacional de Estadística Guatemala (INE) (2018). *Portal de Resultados del Censo 2018*. Available at: https://censopoblacion.gt/archivos/resultados_censo2018.pdf

Instituto Nacional de Estadística Guatemala (INE) (2019). *Portal de Resultados del Censo 2019*. Available at: <https://www.ine.gob.gt/ine/>

Ionesco, D., Mokhnacheva, D., Gemenne F. (2016). *The Atlas of Environmental Migration*, IOM.

IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) (2021). *Sixth Assessment Report, Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-i/>

Jacobson, C. et al. (2019) 'When is migration a maladaptive response to climate change?', *Regional Environmental Change*, 19(1), pp. 101–112. doi:10.1007/s10113-018-1387-6.

Kaczynski, V. M., & Fluharty, D. L. (2002). European policies in West Africa: Who benefits from fisheries agreements? *Marine Policy*, 26(2), 75–93. [https://doi.org/10.1016/S0308-597X\(01\)00039-2](https://doi.org/10.1016/S0308-597X(01)00039-2)

Kelman, I. (2020). 'Does climate change cause migration?', in Fiddian-Qasmiyeh, E. (ed.) *Refuge in a Moving World: Tracing refugee and migrant journeys across disciplines*. London: UCL Press, pp. 111–122.

Laczko F., Aghazarm C. (eds) (2009). *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*, Geneva: International Organization for Migration.

Lietaer, S., & Durand-Delacré, D. (2021). Situating 'migration as adaptation' discourse and appraising its relevance to Senegal's development sector. *Environmental Science & Policy*, 126, 11–21. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.09.008>

Maelo, F., Harris, G. (2021), *Conflict Policing in the Pastoral Communities in Isiolo County*, *Journal of Conflict Management*, 2(1), 13.

Mbembe and David Theo Goldberg in conversation about Critique of Black Reason.

Mbembe, A. (2020, April 13). *The Universal Right to Breathe*. In the Moment. <https://critinq.wordpress.com/2020/04/13/the-universal-right-to-breathe/>

Mbembe, A., and Goldberg D.T. (2018). "The Reason of Unreason": Achille

Mezzadra, S., Neilson B. (2013). *Border as method, or the Multiplication of Labor*, Durham-London: Duke University Press.

Ministerio de Ambiente y Recursos Naturales (MARN). (2015). *Segunda comunicación nacional sobre cambio climático Guatemala*. Guatemala.

Ministerio de Ambiente y Recursos Naturales (MARN). *Acuerdo Ministerial 5-2016* (2016). Guatemala: Diario de Centroamérica.

Ministerio de Ambiente y Recursos Naturales (MARN). *Política nacional de cambio climático. Acuerdo Gubernativo 329-2009* (2009). Guatemala.

Musarò P. (2019). 'Aware Migrants: The role of information campaigns in the management of migration', in *European Journal of Communication*, 34(6), pp. 629–640.

NASA Earth Observatory (2017). *Cambodia's Forests Are Disappearing*. Available at: <https://earthobservatory.nasa.gov/images/89413/cambodias-forests-are-disappearing>

Ndour, A., Laïbi, R. A., Sadio, M., Degbe, C. G. E., Diaw, A. T., Oyédé, L. M., Anthony, E. J., Dussouillez, P., Sambou, H., & Dièye, E. hadji B. (2018). Management strategies for coastal erosion problems in west Africa: Analysis, issues, and constraints drawn from the examples of Senegal and Benin. *Ocean & Coastal Management*, 156, 92–106. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2017.09.001>

Nyariki, D.M., Amwata, D.A. (2019), *The value of pastoralism in Kenya: Application of total economic value approach*, *Pastoralism* 9, 9.

Okafor-Yarwood, I. and Belhabib, D. (2020) 'The duplicity of the European Union Common Fisheries Policy in third countries: Evidence from the Gulf of Guinea', *Ocean & Coastal Management*, 184, p. 104953. doi:10.1016/j.ocecoaman.2019.104953.

Pak, K. and Saing, S. (2019) *Vulnerability and Migration in Cambodia*. Phnom Penh: World Food Programme. Available at: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000105976/download/>.

Parenti, C. (2011). *Tropic of chaos: Climate change and the new geography of violence*. Nation Books.

Paul A. L., Kwonyike J. , Mulongo L., Kamar Imana D. (2022), *Extractives Industries and Conflict: Reduction of Risks Associated with Extractive Industries in Turkana County, Kenya*, *International Journal of Current Science Research and Review*, 5/2, 291.

Pool, T. et al. (2019) 'Fish assemblage composition within the floodplain habitat mosaic of a tropical lake (Tonle Sap, Cambodia)', *Freshwater Biology*, 64(11), pp. 2026–2036. doi:10.1111/fwb.13391.

Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD) (2016). *INFORME NACIONAL DE DESARROLLO HUMANO GUATEMALA*. Available at: <http://desarrollohumano.org.gt/biblioteca/informes-nacionales/>

Renou, Y. Diallo A. (2019), *Changement climatique et migrations : qualification d'un problème, structuration d'un champ scientifique et activation de politiques publiques* », *Mondes en développement* 2015/4, 172, pp. 87-107.

Sheller, M. (2018). *Mobility justice: The politics of movement in an age of extremes*, New York: Mimi Sheller.

Solano Garrido, A.L., Ochoa, W., (2019). *Agricultura y seguridad alimentaria*. In: Castellanos, E.J., Paiz-Estévez, A., Escibar, J., Rosales-Alconero, M., Santizo, A. (Eds.), *Primer reporte de evaluación del conocimiento sobre cambio climático en Guatemala*. Editorial Universitaria UVG., Guatemala, pp. 108–141.

Sourn, T. et al. (2021) 'Evaluation of Land Use and Land Cover Change and Its Drivers in Battambang Province, Cambodia from 1998 to 2018', *Sustainability*, 13(20), p. 11170. doi:10.3390/su132011170.

Sow, P., Marmer, E., & Scheffran, J. (2016). *En route to Hell: Dreams of Adventure and Traumatic Experiences Among West African "Boat People" to Europe*. In L. Mannik (Ed.), *Migration by Boat: Discourses of Trauma, Exclusion and Survival*. Berghahn Books.

Spires R.W. and Tost J. (2017). . "Rural Cambodian Women's Perspectives: An Exploratory Study on Community Ailments, Migration and Opportunity." *Asia Pacific Journal of Social and Behavioral Sciences*, 14, pp. 9-26.

Squire, V. (2017). *Governing migration through death in Europe and the US: Identification, burial and the crisis of modern humanism*. *European Journal of International Relations*, 23(3), 513–532. <https://doi.org/10.1177/1354066116668662>

Theory, Culture & Society 35, 7–8: 205–27. <https://doi.org/10.1177/0263276418800843>

Thorp R, Caumartin C, Gray-Molina G. (2006). *Inequality, Ethnicity, Political Mobilisation and Political Violence in Latin America: The Cases of Bolivia, Guatemala and Perú*, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 25, No. 4, pp. 453–480 <https://doi.org/10.1111/j.1470-9856.2006.00207.x>

UN Human Rights Council (2021), *Resolution 48/13 adopted on 8 October 2021 (A/HRC/48/L.23/Rev.1d)*

UNDP (2018), *Kenya Annual Report*

UNDP (2019) *Human Development Report 2019: Sustaining Natural Resources for All | UNDP in Cambodia*. UNDP. Available at: https://www.kh.undp.org/content/cambodia/en/home/library/human_development/human-development-report-2019--sustaining-natural-resources-for-.html (Accessed: 2 October 2020).

Van de Sandt, J. (2009). *Mining Conflicts and Indigenous Peoples in Guatemala*, Amsterdam University Law Faculty. Available at: https://www.cordaid.org/nl/wp-content/uploads/sites/2/2012/12/Mining_Conflicts_and_Indigenous_Peoples_in_Guatemala.pdf

Vigil Díaz-Telenti, S. (2019) *Geopolitical Ecologies of Environmental Change, Land Grabbing and Migration: comparative perspectives from Senegal and Cambodia*. Centre for Local Democracy. Available at: <https://repub.eur.nl/pub/120765> (Accessed: 30 September 2021).

WFP (2019) *Cambodia country strategic plan 2019-2023*. Phnom Penh: World Food Programme. Available at: https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000112436/download/?_ga=2.237338626.360041664.1602142466-513792381.1602142466 (Accessed: 8 October 2020).

World Bank (2017), *Guatemala | data*. Retrieved October 26, (2017), from <https://data.worldbank.org/country/guatemala>

Cover | Chim Arn, 59, and his grandson watch the storm from their village in Puok District (Siem Reap) ©RounRy

Back cover | Maria Candelaria Carillo Tomás and her son from Huehuetenango village ©SergioLópez-SenderMérida

The project "End Climate Change, Start Climate of Change" is co-funded by the European Commission in the framework of the DEAR programme (Development Education and Awareness Raising) and aims to develop young EU citizens awareness and critical understanding of climate change induced migration, as one of the biggest challenges of the globalized world.

Our main goal is to build a better future both for climate induced migrants and for young people who will face the worst effects of the climate crisis. Through the engagement of youth in the #ClimateOfChange campaign we will highlight the interdependencies of local and global inequality to empower them not only to change their everyday lives, but also to become advocates on global justice issues.

PARTNERS

www.climateofchange.info

